

VESELÝ VÝLET®

KRKONOŠE / 62

LÉTO 2025

Cesty, chodníky a stezky zpřístupnily i ta nejdlejší místa Krkonoš. Po některých i v tomto létě projdou denně stovky lidí, jiné jsou málo známé a vyhledávané milovníky hor. Před třiceti lety na podzim 1995 jsme na Sněžce vyšetřovali první kus turistického chodníku. Prastarou technologii štětování jsme použili prvně od války, v dalších letech se ji naučily stovky cestářů kameníků. Stejně jako na více než sto let staré fotografii z Pece pod Sněžkou jsou nástroje současných cestářů lopata, krumpáč, ocelový pajsr, palice, lat', provázek a kolečko pro převoz materiálu. Stejná je i těžká ruční práce, při které hrubou silou ulehčuje fortel získaný uložením tisíců kamenů. Zpevněné chodníky opravené Správou národního parku zpřijemňují chůzi turistům a zároveň chrání okolní přírodu před sešlapem a erozí. K mnoha takovým místům máme osobní vztah a pestré vzpomínky. Zveme vás na obnovené horské cesty se zajímavou historií, zveme vás do krásných míst našich hor.

Z Galerie, informační centrum
a pension Veselý výlet
D Horní Maršov
Malá Úpa
A Pec pod Sněžkou
Mapa východních Krkonoš
R Janské Lázně
Žacléř
M Suchou nohou
Doporučujeme osvědčené služby
A Paměť Krkonoš
Cestáři v Krkonoších

str. 2–3
str. 4–5
str. 6–9
str. 10–13
uprostřed
str. 16
str. 17
str. 18–19
str. 20–21
str. 22–23
str. 24–28

Ředitel Krkonoš Oldřich Lábek v galerii Veselý výlet, leden 1994.

Messnerův důl, červenec 1998.

Obří hřeben, říjen 2007.

Oldřich Lábek se stal 1. ledna 1994 ředitelem nového Krkonošského národního parku. Po mnoha letech rivality se pod jednou střechou Správy KRNP posadili vedle sebe lesníci s ochránci přírody. Obavy, že bude duší i tělem lesník Oldřich nadřžovat svým kolegům, se nenaplnily. Jeho přičiněním se Správa parku stala jednotnou organizací. Co se nyní trochu vytratilo, byla Oldřichova ochota naslouchat lidem, pro které jsou Krkonoše domovem. Hned po svém nástupu objel radnice horských sídel a nechal si vynadat za to, co Správa „dělá špatně“. S Oldou jsme byli mnoho let přátelé se společnými zážitky ze sportu a především z působení v kraji pod Sněžkou. V polovině ledna 1994 se zastavil v galerii Veselý výlet s jedinou otázkou: „Co se vám nelíbí na činnosti Správy KRNP, co mám zlepšit?“ Náš tříčlenný tým složený z profesí stavební inženýr, vedoucí stavebního úřadu pro Pec, Maršov a Malou Úpu a krajinný ekolog se specializací na lidovou architekturu mu do měsíce vypracoval kritickou zprávu o stavební činnosti v horách a selhávání Správy KRNP při rozhodování. Jedním z příkladů bylo povolení přestavby podnikové boudy na Jeleních loukách z roku 1988, která se naštěstí po převratu nerealizovala. Zprávu Oldřich předal zodpovědným pracovníkům a ti se urazili. Ovšem během dalších let mnohé zlepšili, Správa KRNP získala větší pravomoci a referenti se začali vzdělávat i ve věci horské architektury a krajinného rázu. Tehdy při lednové schůzce jsme na závěr ještě Oldovi vyčetli nově budovanou cestu od stanice lanovky Růžová hora ke Sněžce. Nelíbil se nám Správou KRNP zhotovený betonový chodník se zasazenou libereckou žulou. V tom jsme se shodli, taková cesta do přírody národního parku nepatří. Od muže činu Oldřicha přišla okamžitá výzva: „Tak navrhnete jiný postup!“ Potom jsme se nad cestou na Sněžku sešli ještě několikrát, abychom upřesnili trasu a hlavně zvolenou technologii. V září 1995 jsme vyšetřovali první úsek chodníku na Sněžku. Tak začalo naše dobrodružství při obnově horských cest. Až půjdete po některé štetované krkonošské cestě, vězte, že na samém začátku bylo rozhodnutí jednoho správného ředitele.

Cestářské řemeslo

Pro zvládnutí dlouhých úseků je nutná velká lidská síla. Během pár let se v naší partě vyučily práci na cestách čtyři stovky především mladých kluků i několik děvčat. Od roku 1996 přicházeli z celé republiky další zájemci o práci cestářů v horách. Do cestářského řemesla jsme vrátili starý postup zpevnění povrchu štetováním. Někteří tento výraz nikdy neslyšeli, dokonce se chtěli naučit štetovat, tedy roubovat ovocné stromy. Brzy poznali, jak založit pevné obruby, svodnici, vyskládat střední část menšími a ještě menšími kameny a vzniklou klenbu vyklínovat. Zjistili, jak důležitým nástrojem cestáře je dvoukilové kladivo. Za rodinnou firmou KLIMEŠ z Horního Maršova je čtyřicet kilometrů opravených cest, další kilometry kvalitně štetovaných provedli u nás vyučení cestáři. Naše cestářské období pomalu končí, s dobrým pocitem procházíme horské chodníky a připomínáme si s nimi spojené příběhy. Spolu se stavebními aktivitami provozujeme od léta 1992 také služby hostům pod značkou Veselý výlet.

Informační centra Veselý výlet v Peci pod Sněžkou nebo v Temném Dole mají vše, aby usnadnila a zpříjemnila pobyt v kraji pod Sněžkou. Navíc jsou místem, kde si už šestadvacet let půjčujete klíče od lesního hrádku Aichelburg. Mezi základní nabídku patří široká škála knih s tématem Krkonoš a různé mapy včetně podrobných z nakladatelství ROSY s turistickými cestami, chodníky, stezkami, vycházkovými trasami a trailly.

Obchod s dárky doplňuje základní službu. Veselý výlet už navštívily tisíce hostů, aby si vybraly mezi mnoha položkami vystavených praktických, poučných, chutných nebo jen milých věcí. Navštívili jsme podobné služby na stovkách míst ve všech obydlených kontinentech a víme, že při srovnání bychom se mezi nimi neztratili.

Sezónní noviny Veselý výlet se dostanou k hostům na desítkách míst v Krkonoších díky vstřícnosti lidí z informačních center, muzeí, galerií, hotelů, pensionů a horských bud. Nejvyšším místem s distribucí Veselého výletu je naše oblíbená zastávka v Bufetu Na rozcestí. V Temném Dole i v Peci jsou ve stojanech zdarma i starší vydání v české, německé a polské verzi.

Pension Veselý výlet v Temném Dole je místem, kde většínou již dobře známým hostům osobně doporučujeme cíle, aktivity a představujeme novinky v našem kraji. S mnohými máme mnoholetý hezký vztah, těšíme se na další setkání. Pension nenabízí internetové vyhledávače ubytování. S hosty se domlouváme napřímo telefonem nebo elektronickou poštou. Chceme vědět, kdo přijede do našeho domova. Třípodlažní historický dům s moderní přístavbou je dost velkou plochou pro vystavení nám milých obrazů, grafik, fotografií, dobových dokumentů a dalších předmětů, mezi kterými je nám i hostům dobře.

Galerie Veselý výlet

Pětadvacet let jsou v sezóně denně k vidění autorské výstavy v galerii Veselý výlet v Peci pod Sněžkou. Obrazy tu vystavovali třeba Tomáš Císařovský, Milan Hencel, Milan Chabera, Boris Jirků, Květa Krhánková, Petr Nikl, Jiří Petrbock, Jiří Škopek, Vlasta Třešňák, Lubomír Typlt, grafiku Friedrich Iwan, Aleš Lamr, Stanislav Špelda a další. Z fotografů tvorbu představili například Christina Czernin-Morzin, Jiří Havel, Karel Hník, Bohdan Holomíček, Ctibor Košťál, Wenzel Lahmer, Tomki Němec, Jan Pohribný, Josef Rakoncaj, Ladislav Sitenský, Miroslav Lanč Šmíd, Pavel Štecha, Petr Toman a Martin Veselý. Škálu témat doplnily vlastivědné výstavy s tématem Krkonoš jako Zmizelé Sudety, Portréty z Krkonoš, Cedula a cedulky, Domy pod Sněžkou a o databázi Archa Krkonoš®.

Informační centrum, galerie, směnárna a obchod s dárky Veselý výlet v Peci pod Sněžkou čp. 196, tel. 499 736 130. **Informační centrum, galerie, směnárna a pension Veselý výlet v Temném Dole** čp. 46, Horní Maršov, PSČ 542 26, tel. 499 874 298. Jsou otevřena denně od 8.30 do 17.30, v hlavní sezóně do 18 hodin. Domluvíte se i německy a anglicky. Aktuality najdete i na facebooku Veselého výletu. E-mail: info@veselyvylet.cz

www.veselyvylet.cz

Stezky a cesty v okolí Horního Maršova, na které vás chceme pozvat, jsou spojené s působením maršovské šlechty. Správy nad východní částí Krkonoš se ujali 31. prosince 1882 Czernin-Morzinové z Vrchlabí a během šedesáti let působení vytvořili síť dřevařských cest, jezdeckých chodníků a loveckých stezek. Na jejich práci navázala Správa KRNAP. Obhospodařuje někdejší czerninský majetek a po roce 1994 se začala systematicky zabývat zanedbanými cestami, které neslouží motorovým vozidlům. Zato přináší radost návštěvníkům zajímavých míst.

Jezdecká cesta hraběnky Emmy

Maršov sevřený mezi Rýchorami, Světlou a Starou horou není ideálním místem pro vyjížděky na koních. V nejstarší části zámku z roku 1792 byla konírna s klenutým stropem. Sem se vešlo i deset koní, ale my tu pamatujeme už jen oblíbené vesnické kino. Na zámku provozovali především kočárová spřežení, ale majitelé byli podle dochovaných fotografií i dobrými jezdci. Snad proto první jezdecká cesta vedla od roku 1885 ze zámeckého parku na Starou horu a Dlouhý hřeben. Spodní část je v prudkém svahu, ale díky serpentýnám má i pro koně příznivý mírný sklon. Na hoře přechází v pohodlnou cestu vedenou po vrstevnici až nad Spálený Mlýn v Malé Úpě. Jedna z nejkrásnějších horských cest v Krkonoších si uchovala původní jméno podle hraběnky Emmy Czernin-Morzinové. Dnes jsou kvůli vykácenému lesu ze zeleně značené trasy hezké výhledy na východní Krkonoše. Na podzim 2002 a na jaře 2003 jsme opravili a rozšířili spodní úsek se zatáčkami. Chybí jen propojení se zámeckým parkem. Vypálený zámek a celý areál i s někdejší pivovarem má po letech zmaru nového zkušeného investora. Jestli vše půjde dobře podle předloženého plánu, vznikne tu kvalitní domov pro seniory se službami a propojením s obcí. Potom se nabízí i obnova napojení zámeckého parku na pohodlnou historickou cestu. To senioři určitě ocení. Dnes na Emminu cestu nastupujeme v Temném Dole po modře značené křížové cestě nebo z centra obce od pivovaru po zeleně.

Chodník ke hradu Bertholda Aichelburga

Není to skutečný hrad. V roce 1863 vděční obyvatelé Úpského údolí postavili na skalním výchozu nad Temným Dolem památník osvěcenému hraběti v podobě lesního hrádku. Kamenná stavba se šindelovou střechou po prodeji velkostatku Maršov Czerninům zchátrala. My jsme tajemné místo na úbočí Světlé hory poznali v sedmdesátých letech jako rozvalinu se zachovanou věží.

Lesník Franz Mündnich s jednoletým jelenem Maxem v zámeckém parku. Vzadu na Starou horu stoupá jezdecká Emmina cesta, asi 1925.

Byla dobře vidět z údolí, vyzývala k návštěvě. Jenže sem nevedla schůdná cesta. První porevoluční starosta města Pec pod Sněžkou Milan Vích nás zaskočil výzvou: Obnovíme lesní hrádek! V létě 1992 jsme se s bratrem prodírali náletem listnáčů nahoru nejkratší cestou od Horního mostu. Místy byly patrné zbytky chodníku. Hrádek jsme zaměřili a vypracovali stavebně historický průzkum. Bratr později zhotovil projekt obnovy. Spolu s Milanem Víchem, Oldřichem Lábkem, Antonínem Missbergerem, Janem Gécem, Jiřím Ratajím a dalšími nadšenci jsme založili Hradní společnost Aichelburg a v roce 1999 obnovu hrádku dokončili. V létě 1995 jsme publikovali článek o Bertholdově osudu, vzniku hrádku a půjčování klíčů v 19. století (VV 7/1995). Hosté se začali drápat zarostlým svahem, maršovský rodák Hans Dix se v rokli pod hrádkem dokonce ztratil. Potom nám vyprávěl, jak moc chtěl vidět místo, kam jeho prababička Regina narozená v říjnu 1851 v nedalekém Vavřincově dole v rodině Richterů chodila za mlada tancovat. Na urované plošině nad hrádkem hrála muzika, čepovalo se pivo a probíhaly tu střelecké soutěže. Hradní síň s bustou Bertholda Aichelburga prý byla vytapetovaná. Nejlepší fotografie hrádku pořídil děda Hanse Dixe maršovský lékař Wenzel Lahmer. Abychom zabránili dalšímu bloudění, prořezali jsme křoví a vývraty v trase starého chodníku. V roce 1998 lesní správa zadala obnovu cesty od Horního mostu. Práce prováděli bez zkušeností dělníci z Běloruska. Přestože tu jsou ty nejlepší kameny z hranatých ruly, nedokázali postavit stabilní chodník. Horní polovinu jsme potom na doporučení zkušeného lesního správce Jana Rouska vyštětovali s našimi cestáři a v dalších letech postupně přestavěli i spodní úsek s nízkými kamennými stupni. Dnes je hlavní chodník k lesnímu hrádku v dobrém stavu a ročně po něm s vypůjčenými klíči vystoupají až dva tisíce hostů. Zápisy v návštěvní knize začínají a končí podobnými slovy: „Po náročném výstupu... ale stálo to za to.“

Hermannova a Rudolfova dřevařská cesta

Emmina cesta i chodník k lesnímu hrádku sloužily především pro zábavu. Zato dřevařské cesty na Světlé hoře zajišťovaly majitelům lesů prosperitu. Berthold Aichelburg se zasloužil o vznik sklárny, brusíren dřeva a vlastní přádelny. Průmyslové podniky potřebovaly vedle vodní energie velké množství dřeva. Proto jedny z prvních dřevařských cest postavených Czerniny vedou do Temného Dolu. Od zaniklé sklárny a brusírny dřeva stoupá po úbočí Světlé hory cesta nad lesní hrádek Aichelburg, pokračuje

Lesní hrádek Aichelburg z Hermannovy cesty, 1931.

přes Bantenberg na Velké Tippeltovy boudy a dál až k Hubertově vyhlídce u Černohorského rašeliniště v sedle pod Černou horou. Cestu stavěli místní horalé od roku 1886 dlouhých osm let. Tehdy stála sedm a půl tisíce rakouských korun. Suma představuje v přepočtu více než tři miliony současných korun. Dřevaři svázeli smrkové špalky přímo ke sklárně a dvěma brusírnám. Po větrné kalamitě z října 1930 v trase cesty vedl smyk na spouštění dřeva. Majitelka panství Vrchlabí hraběnka Aloisie byla poslední z rodu Morzin. V roce 1853 se provdala za Hermanna Czernina a tím po více než dvou stoletích opět přivedla do Krkonoš starobylý český rod. Požádala císaře o spojení obou jmen, ale Franz Josef I. povolil vznik nové linie rodu Czernin-Morzin až po její smrti a vždy jen pro nejstaršího nástupce usazeného v Maršově a ve Vrchlabí. Hraběnka zemřela v červenci 1907, ale již před tím hojně užívala spojená jména i rodové erby. Nákladná cesta z Temného Dolu k Černé hoře se podle manžela jmenovala Hermannova. Po válce se věc zamotala, když dnes je jméno hraběte přiřazené výše položené zeleně značené cestě od osady Honzův Potok k Hlaholce. Tahle mladší zajímavě postavená dřevařská cesta zatím čeká na opravu. Původní Hermannovu cestu jsme opravili od Bantenbergu do Temného Dolu v letech 1998 a 1999. Zároveň jsme tím sešora zpřístupnili lesní hrádek Aichelburg a v létě 2000 umožnili vznik vycházkové trasy Aichelburg. Propojka vede přes Bertholdovu vyhlídku po strmém svahu se dvěma ocelovými žebříky. Nejstarší syn hraběnky Aloisie se jmenoval Rudolf, jeho ženou byla již zmíněná Emma. Cesta s Rudolfovým jménem dokončená roku 1897 začínala u maršovské pily, vedla nad řekou Úpou a podél Honzova potoka, přes Reissovy domky až na Krausovy boudy. Po trase dřevaři svázeli klády na saních rohačkách přímo ke katru. Opravu Rudolfovy cesty v osadě Honzův Potok jsme dokončili v létě 2007. Před prvním mostem chodník vyšetřoval cestář s přezdívkou Šejn. Vypracoval se na dobrého kameníka, jenže další rok v zimě při přechodu Rýchor umrzl. Jeho práci v Honzově Potoce připomíná památník v podobě Šejnova prkna. Vyšetřování cesty bylo tak kvalitní, že při rekordní průtrži mračen v červnu 2013 se srážkami 125 milimetrů během několika hodin vydržela většina z téměř kilometrového úseku. Nad ocelovým vstupním mostem do Honzova Potoka voda vyrvala kameny a vytvořila tři metry hluboký příkop. Škody jsou dávno napravené, ale víme, že živly mohou lidské dílo kdykoliv zničit. Minulé září větrná smršť doprovázená vytrvalým deštěm způsobila v osadě Honzův

Potok velký polom. Najednou je odtud vidět na Sněžku. Vyvrácené pařezy poškodily chodník Trail Aichelburg, delší a zajímavější přístup k lesnímu hrádku. Snad se podaří i tuhle škodu napravit. Úsek nad Úpou je zaříznutý ve strmém svahu. Proto na několika místech cesta sjela do řeky. Naposledy jsme obnovili utržený kus po průtrži v červnu 2013. Ještě před opravou se za tmy vracel domů oblíbenou cestou do Temného Dolu náš soused Ladislav. Tricetimetrový pád do řeky zázrakem skončil jen zlomenou rukou. Ve strmé skále jsme museli na sucho skládanou kamennou zeď připevnit masivním kusem železa.

Od Hlaholky vede ke skalnímu výchozu Světlá výšina neboli Signál už sotva znatelný lovecký chodník, který se jmenoval podle pana hraběte Rudolfova stezka. V době, kdy Světlu horu ještě neprotály široké lesní svážnice, tudy vedla jedna z mála přístupových stezek k vrcholu naší domovské hory. Takových chodníků je v horách mnoho kilometrů, postupně se je snažíme dokumentovat. Často vedou na naše oblíbená místa navštěvovaná jen zasvěcenými milovníky hor.

Maršovská pouť

Oba maršovské kostely jsou zasvěcené Nanebevzetí Panny Marie se svátkem 15. srpna. K tomu se historicky váže Maršovská pouť, která letos proběhne v sobotu 16. srpna. Po obnově tradice v roce 2003 opět na Bertholdově náměstí komunitní svátek zahájí starosta obce Pavel Mrázek v 11 hodin. Potom se v 11.30 zapojí do představení dalšího maršovského příběhu v podobě živých obrazů. Hudební program zahájí ve 13.30 již legendární country kapela Pěna z Trutnova. Pro děti i dospělé jsou připravená dvě představení vyhlášeného alternativního divadla Buchty a loutky. V Maršově nevystoupí poprvé, tentokrát ve 14.30 s maňáskovou groteskou Punch a Judy a v 16.30 s hrou Automat na filmy. Všechny generace potěší v 15.30 Beatles Revival. Také nikoliv poprvé tu zahraje v 17.30 bluegrassová klasika **Robert Křest'an a Druhá tráva**. Hlavní kapela připravená na 19.30 nám na poslední chvíli odřekla, hledáme náhradu, která jistě nezklame. Další nostalgii navodí ve 21.30 kapela Lucie Revival. Dohrávku zajistí ve 23.00 punkrocková kapela Driák z Lánova.

Otevřená ulice v tradičním termínu v sobotu 6. září bude o snech, snění, vizi, tedy konkrétně **o čem v Maršově sníme**.

www.hornimarsov.cz

Po větrné kalamitě přiblížené dřevo po Hermannově cestě do Temného Dolu, 1931.

Cestář Petr Šejn Svoboda štětuje svůj úsek v osadě Honzův Potok, 2006.

Horská obec Malá Úpa je protkaná dřevařskými cestami a chodníky, které umožňují poznání zajímavých míst. Na hlavní trase z Pomezních Bud na Sněžku potkáváme v létě další turisty, na jiných cestách jsme úplně sami. Je na vás, kterou trasou se vydáte.

Cestami Lviho dolu

V turistických mapách vydavatelství ROSY je pro milovníky hor vyznačený trail okolo Lviho dolu (též VV 32/2009). Byli jsme u obnovy chodníků vedoucích těmi nejhezčími místy. V roce 1882 Krkonoše zasáhla mohutná povodeň. Byla poslední kapkou pro rozhodnutí majitele panství Maršov hraběte Alfonse Aichelburga prodat zděděný majetek. Velká voda zničila zařízení pro plavení dřeva z hor ke sklárně a dřevobrusům v Temném Dole. Proto se lesníci ve službách nové majitelky maršovských lesů hraběnky Aloisie Czernin-Morzinové rozhodli pro spolehlivější způsob dopravy vytěženého dřeva. V letech 1883 až 1905 v kraji pod Sněžkou lesní správci s místními lidmi postavili 72 kilometrů cest pro svážení dřeva na saních rohačkách. Vedle toho ještě 50 kilometrů cest jezdeckých a 141 kilometrů loveckých pěšin neboli šouláků. Většinou šlo o zcela nově vybudované zpřístupnění hor. V letech 1883 a 1884 horalé postavili sáňkařskou cestu podél Lviho, dnes Jeleního potoka. Dva metry široká cesta vedla k porostům ve Lvím dole a končila po třech a půl kilometrech u hájovny na Vasově louce. Nejedlejší stavení v Malé Úpě naposledy obýval hajný Braun s přezdívkou Pepschahöger. V roce 1896 zastřelil „ostrého“ pytláka s přezdívkou Halbermel, tedy jednoruký. Další pytláci hajnému vyhrožovali pomstou. V lednu 1897 šel do Maršova na lesní správu požádat o přeložení. V tu dobu pytláci hajovnu na Vasově louce vypálili. Hajný Braun byl přeložen na Vrchlabsko do hájovny na Hrnčířských boukách. Stavení pod Sněžkou na Vasově louce lesní správa neobnovila, dnes boudu založenou v 16. století připomíná jen dochovaná kamenná mléčnice. Luční enklávu zničila stavba lesní cesty Lvi na konci sedmdesátých let, která překryla i většinu původní cesty z roku 1884.

V roce 1889 lesní správa zpřístupnila pro svážení dřeva **Messnerův důl**. Od nenápadného ústí cesty ve Lvím dole vede klasická sáňkařská dráha romantickým údolím podél

Messnerova potoka. V létě 1997 smetla stoletá voda všechny mostky a poškodila už tak těžko průchodný chodník. Lesníci se rozhodli cestu mírně rozšířit pro malou vyvážecí soupravu značky Terra. Inženýr Jan Němeček vypracoval projekt a stejně jako další jeho projekty, které jsme realizovali, byl ten v Messnerově dole dobře navržený. V letech 1998 a 1999 jsme s pětácti cestáři přestavěli celých 1 200 metrů včetně čtyř mostů. Zářez ve svahu jsme opatřili opěrnými zidkami. Někteří z cestářů si v polovině trasy na dvou kdysi urovnaných místech pro pálení milířů postavili stany teepee a bydleli tu celou stavební sezónu. Nejtěžší bylo usazení zvlášť velkých kamenů a ruční vykopání pařezů zasahujících do trasy. Poprvé s námi pracovala i cestářka Bety, jinak paní učitelka. Klínovala štět a hlavně po dokončení úseku upravovala povrch cesty a z okolí dělala „panenskou“ přírodu. Tři roky po dokončení díla jsme s režisérem Pavlem Štinglem na cestě v Messnerově dole točili s Friedrichem Kneifelem dokument Jakou řečí mluví Pánbůh?. Už zarostlá cesta vypadala, jako by tu lidé nepůsobili sto let. Na opěrných zidkách od té doby rostou chráněné kapradiny a plavuně. Vyvážecí soupravy tady nikdy dřevo nesvážely. V dalším roce jsme opravili odbočku **pod Saggasserovy boudy**. I tato slepá cesta vybudovaná během poslední války zůstala jen pro vycházky milovníků hor.

Ve Lvím dole jsou ještě dvě nedokončené cesty se zajímavým příběhem. Od soutoku Jeleního a Křížového potoka vede klidovým územím z kamenů vyskládaná sáňkařská cesta do ledovcových jam pod srázy hory Koule. Po osmi stech metrech náhle končí v místech, kde před kůrovcovou kalamitou býval porost s největšími smrky. Friedrich Kneifel mi to před čtyřiceti lety vysvětlil. Když sem chlapi došli se stavbou cesty, začala válka a oni museli narukovat. Potom už cestu nedokončili. S druhou světovou válkou je spojený také Francouzský chodník. Poslednímu majiteli velkostatku Maršov Jaromíru Czernin-Morzinovi v únoru 1942 nacisté zavedli nucenou správu na majetek. Pro levnější dopravu dřeva těžili „přícestným“ způsobem. Proto jsou dnes od ústí Lviho dolu až po Křížový potok po obou stranách mladší porosty založené na válečných pasekách. Hned za vstupním mostem nacisté zřídili ostnatým drátem obehnaný pracovní tábor válečných zajatců. Těžbu dřeva prováděli So-

Biskup Josef Doubrava při návštěvě Krkonoš, 1910.

Původní horní Biskupský chodník, 1930.

věti, Francouzi jen kousek odtud založili chodník směrem k Šimovým chalupám. Opravovali jsme řadu starých cest, na **Francouzském chodníku** jsme v létě 2003 poznali, že nebyl stavěný odborníky a už vůbec ne s pečlivostí. Úplně jsme cítili odpor Francouzů k nucené práci. Chodník končí nečekaně na dohled od luční enklávy Šimovy chalupy, jako by zajatci odhodili nářadí a vrátili se domů.

Hraběnka Aloisie Czernin-Morzinová byla zbožná žena. Postavené cesty, chodníky a pěšiny pojmenovala podle členů rodiny. Až na dvě významné stavby. Ve Špindlerově Mlýně dala cestě podél Bílého Labe k Luční boudě jméno podle vrchlabského děkana Wenzela Webera. Ve Lvím dole u limnigrafu odbočuje spodní **chodník biskupa Doubravy**. Dvoukilometrový úsek stoupající k Velkému polomu vznikl během roku 1885. Hraběnka jako donátorka řady církevních staveb a událostí měla s církevními představiteli dobré vztahy, toto dílo připomíná pozdějšího královéhradeckého biskupa Josefa Doubravu. My našemu oblíbenému chodníku říkáme prostě Biskupák. V zimě je pěknou skialpovou trasou. Stavby údolní asfaltované cesty Lvi v sedmdesátých a v osmdesátých letech změnily charakter Lviho dolu a také odbouraly prvních padesát a posledních čtyřicet metrů spodního Biskupského chodníku. Zmizel i kámen. Na obnovu jsme nastoupili v silné sestavě skoro padesáti cestářů v létě 2000. Poprvé jsme pro přiblížení kamenů použili lanovku s pohonem motorové pily. Přes údolí napnuté lano zvedlo uvázaný kámen, který po kladce sjel na stavbu. Začátek a konec chodníku jsme museli postavit nově. Náročné dílo jsme dokončili v dalším roce a kameník Vladimír ze Dvora Králové vysekal na kótě 710 metrů do plochého kamene opěrné zídky připomínku hraběnky Czernin-Morzinové. Na dobových fotografiích z jejího archivu vidíme, že své cesty opatřovala cedulkami a svatými obrázky. Proto jsme na začátek ve Lvím dole upevnili dřevěný sloupek s fotografií biskupa Doubravy při výletu na panství Czerninů v Krkonoších. Obrázek ve stylu hraběnky Aloisie tu vydržel už pětadvacet let.

Na spodní úsek navazuje stejně zajímavý horní Biskupský chodník. Propojuje Lvi důl s boudou Jelenka. Kolem Velkého polomu a lovecké chaty Jana je původní chodník překrytý novými svážnicemi. Nejzajímavější úsek horního Biskupského chodníku protíná Dobytčí roklí. Pamatuje-

me v sedmdesátých letech původní chodník, který potom smetly sesuvy a vývraty stromů. Dlouho byl neprůchodný. V roce 2004 jsme pomocí lanovky z rokle vytahali kameny a přechod divokého místa s navazujícím chodníkem obnovili. Jen dřevěné mosty jsou ve vlhkém místě slabinou, ten delší je nyní průchozí s opatrností. V roce 2007 při přívalovém dešti vznikl pod kusem chodníku sesuv. Pevně vyštětovaná obruba cesty zůstala jako zázrakem neporušená trčet nad roklí. Svah jsme pomocí drátokošů zpevnili a podemletou cestu podepřeli kamennou zídkou. Drží dodnes. Horní Biskupský chodník je kvůli ochraně přírody v dubnu a v květnu pro turisty uzavřený.

Přes Svorovou horu na Sněžku

Výstup po červeně značené trase z Pomezních Bud je dlouhý, ale s nejmenším celkovým převýšením ze všech cest na vrchol Sněžky. To ovšem neplatí pro úsek od Emmína pramene na vrchol Svorové hory. Původní chodník měl serpentinu, ale později byl vyšlapaný přímo podél hraničních mezníků. Na pouhých šest set metrů připadá převýšení 135 metrů s průměrným sklonem přes 25 %. Eroze tu vyhloubila koryto, ze kterého se srážková voda nemohla vylít a unášela další materiál. V roce 1999 nám Správa KRNAP zadala vyřešit stavbu chodníku bez obnovy již zarostlého úseku se serpentýnami. Další léto jsme sem nastoupili s partou čtyřiceti cestářů. V německém a polském místopisu se 1 411 metrů vysoký vrchol jmenuje Černá kupa. České jméno Svorová hora připomíná, že zdejší kámen není vhodný pro stavbu cesty. V roce 1878 na vrcholu snesenou a později rozpadlou mohylu jsme využili a přes cestářský řetěz kameny přesunuli na polovinu trasy. Řadu dní šly kameny z ruky do ruky. V mohyle údajně připomínající umrznutí skupiny lidí jsme objevili tři staré hraniční mezníky – číslo 147, 148 a 149. Osadili jsme je na okraj chodníku a mohylu upravili na malou vyhlídku. Na několika místech se nám podařilo přehrazený úvoz s pomocí dubových stupňů odvodnit na polskou stranu hraniční cesty. Větší kameny posloužily na obrubu a tisíce placáků jsou zaklínované ve štětu. Celkem jsme ručně přemístili skoro tisíc tun kamenů a zeminy. Podzim roku 2000 byl nádherný s řadou dní s inverzí. Pod námi v údolí ležela hustá mlha a my se vyhřívali na slunci. Horní část chodníku přes Svorovou horu nabízí krásné výhledy

Horní Biskupský chodník před a po opravě, 2004 a 2025.

k Sovímu sedlu a Pomezním Boudám. Spádově a materiálově problematická cesta dobře sloužila dvacet let. Potom se bez dostatečné údržby provalily některé příčné svodnice a úvozem se zase valí voda. V několika místech tisíce podrážek uvolnily nízký štět až vznikly vysoké stupně. Trvalější řešení může zajistit jen vrtulníková doprava kvalitního kamene pro pevný štět.

Mezi Svorovou horou a Sněžkou vede dvoukilometrový chodník **přes Obří hřeben**. Drsné místo s tundrou ukazuje, čím se Krkonoše odlišují od ostatních hor České republiky. Na polskou stranu padají příkré suťové svahy, vlevo je krásný závěr Lviho dolu s nejstaršími smrkovými porosty při horní hranici lesa. V zimě Horská služba průchod přes Obří hřeben nedoporučuje. Sníh přitlačí kleč a úzký chodník se uzavře, při bouřích tady vanou ty nejsilnější větry. Zato v létě je cesta příjemná i svým mírně zvlněným profilem. Hlavní část jsme vyštětováli z místního kamene na podzim 2007. Projekt jsme vypracovali i na další úsek do sedla pod Sněžkou. Ve výběrovém řízení uspěla parta našich bývalých zaměstnanců kolem Fandy Štábla a odvedla dobrou práci. Závěrečnou prudkou část chodníku jsme vytyčili, vybavili dřevěnými a kovovými stupni v roce 1998. Nekvalitní místní kámen nám dovolil vyštětovat jen některá místa. Před dvěma lety jsme sem pomocí vrtulníku dostali sedmdesát tun kvalitních žulových bloků vybraných v lomu

u Sklářské Poruby. Ted' čekáme na vypsání výběrového řízení pro štětování. Pak už budou všechny cesty k vrcholu Sněžky pohodlně schůdné.

Nad boudou Jelenka se od hlavní trasy odděluje svým způsobem unikátní zeleně značený chodník **Travers**. Je dnes už vzácným příkladem pouze vyšlapané cesty bez stavebních úprav. Proto má různou šířku, plochy ošlapaných kořenů, volné kameny a občas vysoké stupně i bláto. V úseku od Slunečního údolí po sedlo u Růžové hory se překračují dlouhé větve kleče. Takto vypadaly krkonošské pěšiny před stavbou horských cest v 19. století. Na rozdíl od hřebenové cesty přes Svorovou horu je čtyři kilometry dlouhý Travers opatřen tyčovým značením pro zimní období. Stejně neupravená a klečí zarůstající je i spojka na Obří hřeben. Odtud vede tyčování až na vrchol Sněžky. V polovině Traversu je českou a německou pamětní deskou označeno místo havárie německého vojenského letadla JU-52. V únoru 1945 převáželo raněné vojáky z obklíčené Vratislavi a v bouři narazilo do Obřího hřebene. Zahynulo třicet vojáků. Desky v květnu 2001 zapustili do velkého kamene členové spolku Hradní společnost Aichelburg Antonín Missberger a Milan Vích. Pomáhal jim rodák z Dolních Lysečín Wolfgang Pech, dříve západoněmecký vojenský pilot. Nejméně kilometr od boudy Jelenka vláčeli elektrocentrálu se sbíječkou, než jim došly síly. Raději kapsu pro desky do kamene

Příkrý chodník na Svorovou horu před a po úpravě, 1998 a 2010.

vysekali ručně pomocí palice a majzlíku. Poznali, že horské chodníky potřebují práci bez mechanizace. V turistickém informačním centru na Pomezních Boudách připomíná havárii Junkerse stálá expozice, u hřbitova v Dolní Malé Úpě je vystavený zbytek trupu letadla.

Součástí infocentra na Pomezních Boudách je **expozice z historie horské obce**. Přimo u státní hranice se v radnici Malé Úpy nachází **Galerie Celnice** se zajímavými letními výstavami. V červnu a v červenci vystavuje **Luděk Pešek Pachtl** své obrazy s krkonošskými motivy pod názvem **Trautenberk a lyžníci**. Od 1. srpna do konce září představí přední český historik fotografie **Pavel Scheufler Staré Krkonoše na fotografiích**. Tématem našich hor na nejstarších fotografiích se zabývá dlouhodobě, v prodeji je autora poslední kniha *Krkonoše za císaře pána*. Obec se sto padesáti rezidenty má ještě další kulturní místo. **Centrum Hořec** v opravené horské boudě s moderním sálem s kinem v sezóně nabízí nejen filmy, ale také koncerty a besedy často s vazbou na hory. Například ve čtvrtek 10. července proběhne ve spolupráci se zapsaným ústavem Paměť Krkonoš vzpomínání se záchranáři z české Horské služby a polského GOPR. Soubor často unikátních dokumentár-

ních fotografií ze záchranných akcí i z běžného života mužů v červených svetrech doplní vyprávění veteránů. Spolu s kavárnou v přízemí je v druhém podlaží denně od 9 do 18 hodin otevřena unikátní audiovizuální výstava Příběhy legend lyžování a snowboardingu – SNOWMASTERS. Fotografie Herberta Slavíka a archiv Red Bull Studios umožnily vytvořit obrazový a zvukový zážitek třeba při účinkování lyžařských hvězd Lindsey Vonn, Mikaely Shiffrin, Ester Ledecké nebo mistryně na snowboardu Evy Adamczykové.

Informační centrum Horní Malá Úpa, Pomezní Boudy, PSČ 542 27, tel.: 499 891 112, e-mail: info@malaupa.cz. Je otevřené denně od 9 do 16 hodin, mimo sezónu od 10 do 15. Dobře se tu domluvíte německy i polsky. Transparentní účet záchrany maloúpského kostela je u České spořitelny 4691943339/0800 (IBAN CZ67 0800 0000 0046 9194 3339). www.malaupa.cz

Zmíněné cesty a objekty jsou i s dobovými fotografiemi editované v databázi Archa Krkonoš®. Stejně tak jsou v databázi k vidění fotografie označené symbolem ✱.

Přes Obří hřeben na Sněžku, 1887.

Antonín Missberger, Milan Vích a Wolfgang Pech osadili pamětní desku havárie letadla JU-52, 2001.

Malíř Luděk Pešek Pachtl si na výstavě v galerii Celnice nejspíš klade otázku: Může Krakonoš zachránit Trautenberka, nebo naopak Trautenberk pána hor? Na jednom z obrazů je pohádkový Trautenberk vyobrazený jako krkonošská ikona, 2020.

Skoro každý host horského města Pec pod Sněžkou navštíví nejvyšší bod České republiky. Ročně se na vrchol Sněžky vydá přes osm set tisíc lidí, většina přichází z polské strany. Více jich využije kabinkovou lanovku z Pece přes Růžovou horu a na severní straně sedačkovou lanovku z Karpacze na Kopu. Kdo se vydá pěšky, pozná několik různých horských cest. Nejkratší výstup z Pece trvá jen dvě hodiny.

Čtyři vrcholové cesty na Sněžku

Nejstarší postavili v polovině 19. století od Obří boudy a současného Slezského domu. Necelé dva metry široký horský chodník Slezané vybudovali z místního kamene a kvůli několika zatáčkám se mu začalo říkat cesta **Cik-cak**, tedy původně německy Zick-Zack-Weg. Nejprve jen vyšlapaná pěšina se držela skalnatého hřebínku mimo suťové pole severní strany hory. Stejnou trasu zvolili stavitelé dnes nejfrekventovanější turistické cesty v Krkonoších. V létě je kvůli davům dokonce jednosměrná odspodu na vrchol. V některých dnech tudy projdou tisíce turistů. V zimě je větší část chodníku ve stínu a mívá ledový povrch. I přes instalované dvojité řetězové zábradlí se odtud zřítilo na severní stranu Sněžky několik lidí. Medializovaná smrt dvou polských turistů v loňské zimě přispěla k osvětě, letos měli vystupující kvalitní nesmeky nebo stoupací železa. Cesta Cik-cak vede jen po polské straně Sněžky. Správa parku narodowego nechala před dvanácti lety celý povrch nově vyštětovat z kvalitního místního kamene. Oba Krkonošské spolky založené roku 1880 na slezské a nezávisle i na české straně hor financovaly a organizovaly stavbu horských cest. Slezský spolek při příležitosti pětadvacátého výročí v létě 1905 vybudoval přes severní sutěmi pokrytou stranu Sněžky zcela novou cestu s plynulým stoupáním. Od počátku měla **Jubilejní cesta** na spodní straně ochranný val,

spád snížený několika úseky se schody a v celé délce štětovaný povrch. Přestavba během poslední války odstranila schodiště, aby na vrchol vyjely i koňské povozy. Kvůli stavbě nové Polské boudy s meteorologickou stanicí proběhla v šedesátých letech změna cesty na sjezdovou komunikaci s rozšířením a vydlážděním dovezenými žulovými hakliky. Cesta dostala betonový základ, odvodnění, spáry vyplnil asfalt. Suťový svah se ovšem pohybuje, proto cesta na několika místech ujela, zvětšily se spáry. Dnes tudy mohou jezdit pouze osobní terénní auta. Při naší stavební činnosti jsme mnohokrát museli vyjet na vrchol a stále máme k úseku zaříznutém do prudkého svahu Sněžky respekt. Viděli jsme tu i převrácený vůz záchranářů. Třetina Jubilejní cesty vede po českém území, přesto jsou správci naši severní sousedé. V létě se tudy z vrcholu sestupuje i pohodlněji stoupá. V zimě je cesta kvůli bezpečnosti uzavřená. Na začátku a konci vypadá při slabé zimě schůdně, ale uprostřed ji přetínají sněhové jazyky, které se staly osudné lidem, když zkoušeli projít. O náročné rekonstrukci Jubilejní cesty s možností zabudovat do tělesa i kanalizaci se jedná roky. Zatím bez termínu.

Po schodech

Hlavní trasa z české strany hor vedla až do dvacátých let minulého století Obřím dolem. Do té doby stoupala k vrcholu jen úzká pěšina **od Růžové hory**. Před sto lety byla rozšířena na dva metry široký turistický chodník. Sněžka má z geologického hlediska dvě zcela odlišné zóny. Od Rudné rokle na západ a severní stranu tvoří granity, tedy pro stavbu cesty vhodné kameny. Naopak horniny východní a jižní strany prošly metamorfózou a zdejší svory, fylity a břidlice jsou špatným stavebním materiálem. My cestáři si připomínáme říčení, že z měkkého bič neupleteš, a když, tak nepráská. Tedy ze špat-

Od Růžové hory na Sněžku dlouho vedla jen úzká pěšina, 1902.

ného kamení pěknou cestu nepostavíš. Kameny v trase od Růžové hory jsou malé a většinou bez rovných ploch. V osmdesátých letech nechala Správa parku v prudkém úseku u křížení s lanovkou postavit zkušební kus vyskládaný z dopravených žulových haklíků. Nedalo se po něm chodit. Bylo jasné, že musíme snížit spád. To jde jen změnou trasy nebo stupni. Zbytky původní klikaté cesty již porostlé vegetací jsou vidět dodnes. Ochrana přírody návrat do staré trasy vyloučila, zbylo řešení se schody. Místy až patnáctimetrový vyšlapaný koridor způsobil hlubokou erozi a místa s naplaveným materiálem. Po vytěžení naplaveniny a vrácení do erodovaného koryta ležel v nejhlubším nánosů plastový pytlík od mléka ze sedmdesátých let. Za dvacet let se nad ním uložila metr osmdesát silná vrstva naplavenin. Vypracovali jsme projekt s trasou zúženou na 1,8 až 2,5 metru a s 371 stupni výrazně snižujícími maximální sklon. Jinak by na štětovaném chodníku při sestupu hrozily pády po uklouznutí. Nové vytyčenou cestu ohraničují po stranách kamenné obruby a v příčném profilu svodnice a ocelové stupnice. Pro dopravu kamene na obruby a svodnice jsme využili vrtulník poprvé v létě 1996. Zkušený, původně vojenský pilot Jaroslav Rákos si prohlédl trasu a potom sázel jeden dvoutunový vak s kameny za druhým. Jenže při poledním oteplení se vrtulník Mi-8 v „řidkém vzduchu“ propadl a my už měli zavřené oči v očekávání havárie. Pilot odhodil zátěž a s maximálním výkonem pád zastavil jen několik metrů nad svahem Sněžky. Vzduchem zviřeným vrtulí létaly kameny velikosti jablka. Ten den se již nelétalo. I následující posádky vrtulníků mají k masivu Sněžky s různým prouděním vzduchu velký respekt. Na podzim 1995 jsme vyštětováli úsek po odbočku Traversu a v dalších dvou letech postavili nový chodník až na vrchol. První cestářskou akcí jsme uskutečnili v těch nejobtížnějších místech. Při tom jsme se teprve uči-

li dávat správně kameny k sobě. Nikdo se štětováním neměl zkušenost. Místní kámen můžeme v nejpřísněji chráněné části národního parku sbírat pouze z erodované trasy, tedy v omezeném množství. Vyštětováli jsme proto jen vrchní části schodů a svodnice. Urovnané erodované plochy v okolí cesty jsme osázeli klečí a oseli místní travou. Kvůli větru musel semínka k povrchu přilepit roztok s lepidlem. Brzy tu opět vykvetly vzácné jestřábníky. Stejně tak jsme provedli i čtvrtou vrcholovou cestu **od Obřího hřebene** k Jubilejní cestě. Vše vypadalo skvěle, turisté stoupali po úzkém chodníku a okolní příroda měla čas na obnovu. Nové chodníky na Sněžce poprvé prověřila stoletá voda v červenci 1997 a bylo jasné, že dešť nebude hlavní problém. Podcenili jsme vítr, který během prvních let odnesl všechnu jemnou frakci. Ještě horší se ukázala podrážková eroze. Tisíce podpatků na nebezpečných místech vyšlapou díry. V úsecích bez štětu postupně narůstala výška schodů z původních sedmnácti centimetrů až na dvojnásobek. Po dvaceti letech byl chodník v exponovaných místech nepohodlný. Správa KRNAP navrhla vyštětovat téměř celou plochu vrtulníkem dopravenou krkonošskou žulou z lomu u Sklářské Poruby. Celkem jsme odtud na Sněžku dopravili 1 800 tun. Vrtulník nesmí létat s kamenem uloženým do speciálně vyrobených vaků přes trasu lanovky. Materiál na horní část cesty pro nás přepravil ze Lviho dolu vrtulník slovenské firmy Techmont pod vedením Michala Orolína. Na dolní úsek musel létat od vzdálenějších Richterových bud. Potom jsme v letech 2018 až 2020 mohli kvalitním kamenem vyštětovat všechny namáhané úseky. Bylo smutné, že první den prací zemřel zkušený autor projektu Petr Vopata. V prudkých místech navrhl řetězové zábradlí z nerezů usnadňující především zimní výstup. I po úpravě povrchu je závěrečné kilometrové stoupání od Traversu na vrchol Sněžky s převýšením přes dvě

Wenzel Braun nesl od Sněžky přes Růžovou horu usušené seno, asi 1928.

Nosiči ze slezské strany zásobovali boudy po štětované cestě Cik-cak, 1935.

stě metrů stále nejnáročnější ze všech čtyř vrcholových cest. V roce 2022 jsme ještě vyštětováli široké schodiště mezi stanicí lanovky a vrcholovou plošinou. Pak už zbývalo jen osazení lavic a opatření dvou vyhlídek panoramatickými plakety.

Nástupové cesty ke Sněžce

Než se dostanete k vrcholovému výstupu, můžete si v Peci pod Sněžkou vybrat ze tří tradičních přístupových horských cest. Rakouský krkonošský spolek postavil v osmdesátých letech 19. století **chodník Obřím dolem**, jeden z nejnáročnějších v Krkonoších. Stoupá od kaple k zaniklé horské Kovárně a po úbočí do Rudné rokle s již nefunkční vodárnou pro Sněžku. Odtud chodník pokračuje v granitové geologické zóně na Obří pláň. Na oblíbené cestě je nejlépe vidět rozdíl mezi vyštětovanými a jen hliněnými úseky. Poprvé jsme cestu kompletně opravili v roce 1998. Znovu jsme se sem vrátili po deseti letech. Přenosná lanovka s pohonem motorové pily nám umožnila vytahat kameny z Rudného potoka, i tak se nepodařilo vyštětovat celou plochu v problematickém úseku pod vodárnou. Později další cestáři nastoupili na nejsešlapanější místa a přes viditelné vylepšení jsou opět některé úseky hodně erodované. Bez dalšího štětování a případného snížení spádu se povrch nepodaří udržet dobře schůdný.

Nejkratší je zeleně značený úzký chodník z centra města **na Růžohorky**. Ani tady není dostatek dobrého kamene pro zpevnění. Při nasazení padesáti již zkušených cestářů na podzim 1999 se podařilo zpevnit dobře pochůznou obrubu, postavit kamenné svodnice a s využitím dopravy kamene vr-

tulníkem vyštětovat alespoň některé úseky. Přesto jsou tu po pětadvaceti letech čtená vyšlapaná místa. V horním úseku pod loveckou chatou Stříbrný kámen se nám nepodařilo cestu zcela odvodnit. V zimě je více než dvě stovky metrů dlouhý úsek s ledovými náteky průchodný jen s nesmeky. Příjemnější a v zimě bezpečnější variantou výstupu na Růžohorky je **cesta Šramlem** z Velké Úpy. Do dnešní podoby dřevařskou cestu postavila lesní správa v letech 1892 a 1893. Jenže po válce tudy několikrát projela motocyklová soutěž Šestidenní a také se tu s koňmi tahalo dřevo. V krásném údolí Šramlu s horským potokem je výborný kámen pro stavbu cest. Trasu jsme vyštětováli v letech 2002 a 2003 a dodnes je v dobrém stavu. O kvalitě místního materiálu svědčí několik svodnic provedených pouze ze dvou dlouhých kamenů. To platí i pro podobně provedený turistický chodník ze Severky přes Liščí jámu k Bufetu Na rozcestí. I tady jsme v roce 2002 našli na většině exponovaných místech dost kamene pro štět. Málo známá výstupová trasa k Růžohorkám je znalci horské turistiky vyhledávaná **Cesta horských nosičů** z Velké Úpy nebo **Trail Růžovým dolem** od Boudy Máma. Obě najdete zakreslené v mapách od ROSY.

Vápenec na Koňské cestě

Od sedmdesátých let se cesty upravovaly navážením sypkého materiálu s odvodněním příčnými svodnicemi. Nejblíže hor byl drcený vápenec a dolomit v lomech v Suchém Dole a v Lánově. Tisíce tun alkalického kamene Správa KRNP navezla i na hřebenové cesty. Vápenec umí ve vlhku udělat pevnou krustu, pro namáhané cesty je výborný. Jenže, po letech se projevila změna pH půdy, invazní druhy rostlin začaly vytlačovat původní kyselomilnou květenu. Až po roce 1989 se začala připravovat náprava a změnil se užívaný materiál. Přes Luční horu vede k Památníku obětem Krkonoš zimní Koňská cesta. Nejstarší trasa k Luční boudě se vyhýbá dlouho zasněženému prudkému svahu nad Modrým dolem. Vrstva vápence v kdysi vyjetých kolejkách dosahovala až čtyřicet centimetrů. Dodnes je patrný rozdíl vegetace pod cestou s vysokou trávou a nad cestou s nízkými nepohnojenými původními druhy rostlin, jako jsou třeba koníklec nebo vřes. V roce 1998 jsme pro

Vrtulníky dopravily na opravu cesty na Sněžce stovky tun kamene, 2022.

Erozí zničený chodník pod lanovkou na Sněžku, 1994.

Správu KRNAP vypracovali návrh řešení a do října odstranili stovky tun vápence. Větší část cestáři odkopali ručně, denně ze špičky krumpáče těch nejzdatnějších ubyl centimetr kovu. Nejprudší úseky jsou vyštěťované dovezeným kamenem. Zbytek se zavezl u Richterových bud vybranou zeminou s vysokým podílem drobných minerálů. I po téměř třiceti letech je Koňská cesta v perfektním stavu. Škoda, že je již několik let správci parku v létě uzavřená. Je tu pěkně vidět krkonošská tundra, ale skvělé výhledy jsou odtud i v zimě. Ve stejném roce jsme o málo prohráli výběrové řízení na povalový chodník přes Úpské rašeliniště. Moc jsme chtěli dělat na dvě části rozdělený dlouhý dubový most, který je dnes zajímavým krajinným prvkem. Nakonec nás Správa KRNAP požádala o vybrání zbylého vápence z trasy. Při prvních větších deštích se vykutaná plocha zalila vodou a obě strany rašeliniště se po mnoha letech opět propojily. Největší odvápnovací akci jsme provedli v roce 2003 na České cestě v Západních Krkonoších. Od Kotle ke křižovatce cest U čtyř pánů jsme vykopali a ve vacích odvezli osm set tun alkalického vápence. Stejný objem neutrálního zásypu se musel dopravit na očištěnou cestu opatřenou kamennými svodnicemi. Nápravu někdejšího pochybení Správa KRNAP provedla v nejcennější přírodní zóně na všech místech. Rádi jsme se na tom podíleli.

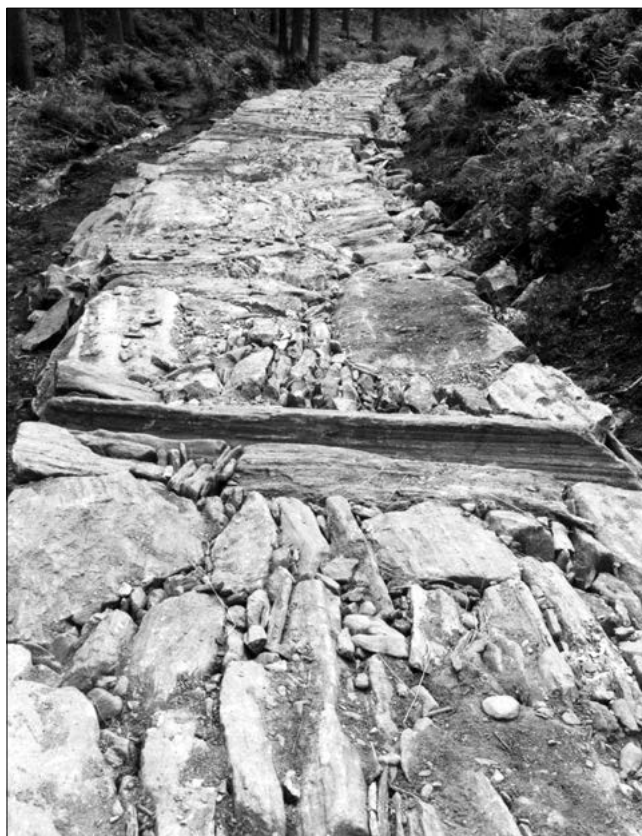
Trasy s příběhem

Jak přibývaly opravené cesty, zrála myšlenka je propojit do poznávacích okruhů či přechodů. Zároveň vytvořily nabídku programu pro hosty mimo nejcennější části národního parku. Spolek místních patriotů Hradní společnost Aichelburg s lidmi okolo Veselého výletu připravili návrhy na trasy, jejich obsah a případné nutné práce při opravě chodníků. Na prvních projektech se nejvíce podílel tajemník Hradní společnosti Milan Vích. Nápad se zalíbil tehdejšímu vedení Správy KRNAP v čele s ředitelem Jiřím Novákem. Nakonec vzniklo dvanáct vycházkových tras se zásadní podporou národního parku a s příspěvkem měst a obcí Pec pod Sněžkou, Malá Úpa, Horní Maršov, Janské Lázně a Svoboda nad Úpou. Na území Pece jsou čtyři. Z Horního Maršova do Velké Úpy vede **vycházková trasa Aichelburg**. Velmi si považujeme **vycházkové trasy**

Vlčí jáma. Vede přes osady Vysoký Svah, Zahrádky a Hnědý Vrch s unikátní partií v ledovcovém karu Vlčí jáma. Tady jsme museli v roce 2001 obnovit zcela zničený úsek historického chodníku přecházejícího Temnou bystřinu. Jako i další trasy je Vlčí jáma vybavená smaltovanými informačními panely se čtyřjazyčným textem zaměřeným na historii i přírodní hodnoty. Panely slouží i jako samostatná informace pro konkrétní místo, objekt či událost. Trasy mají vlastní značení s dřevěnými směrovkami. Další **vycházková trasa Zelený důl** z roku 2001 vede z místní části Zelený Potok podél stejnojmenného potoka. Končí na luční enklávě Jelení louky s oblíbeným horským hostincem. V létě 2011 se Pecí prohnala větrná smršť a začátek Zeleného dolu zatarasil polom. Po vytěžení rozlámaného dřeva zůstal chodník plný vývrátů a byl neprůchodný. Správa KRNAP nás pověřila vypracováním projektu a v roce 2014 jsme uspěli i ve výběrovém řízení. Kráčivý bagr odstranil pařezy a z potoka cíleně vybral vhodné kameny. Společně s dvanácti cestáři jsme vyštěťovali 550 metrů vzorového chodníku až k nově postavenému mostu. Tak by jednou mohlo vypadat pokračování krásným Zeleným dolem. Opět po turisticky neznačených cestách od léta 2005 vede **vycházková trasa Okolo Pece**. Z centra stoupá nad Velkou Plání s propojkou k Chaloupkám, kde jsme zároveň opravili sloupovou kapličku se sochou poutníka. Před Malou Plání trasa odbočuje do Zeleného dolu. Ten jen protne a po pěšině stoupá k Hnědému Vrchu, kde se napojuje na trasu Vlčí jáma. Vycházkové trasy jsou zanesené v podrobných mapách ROSY.

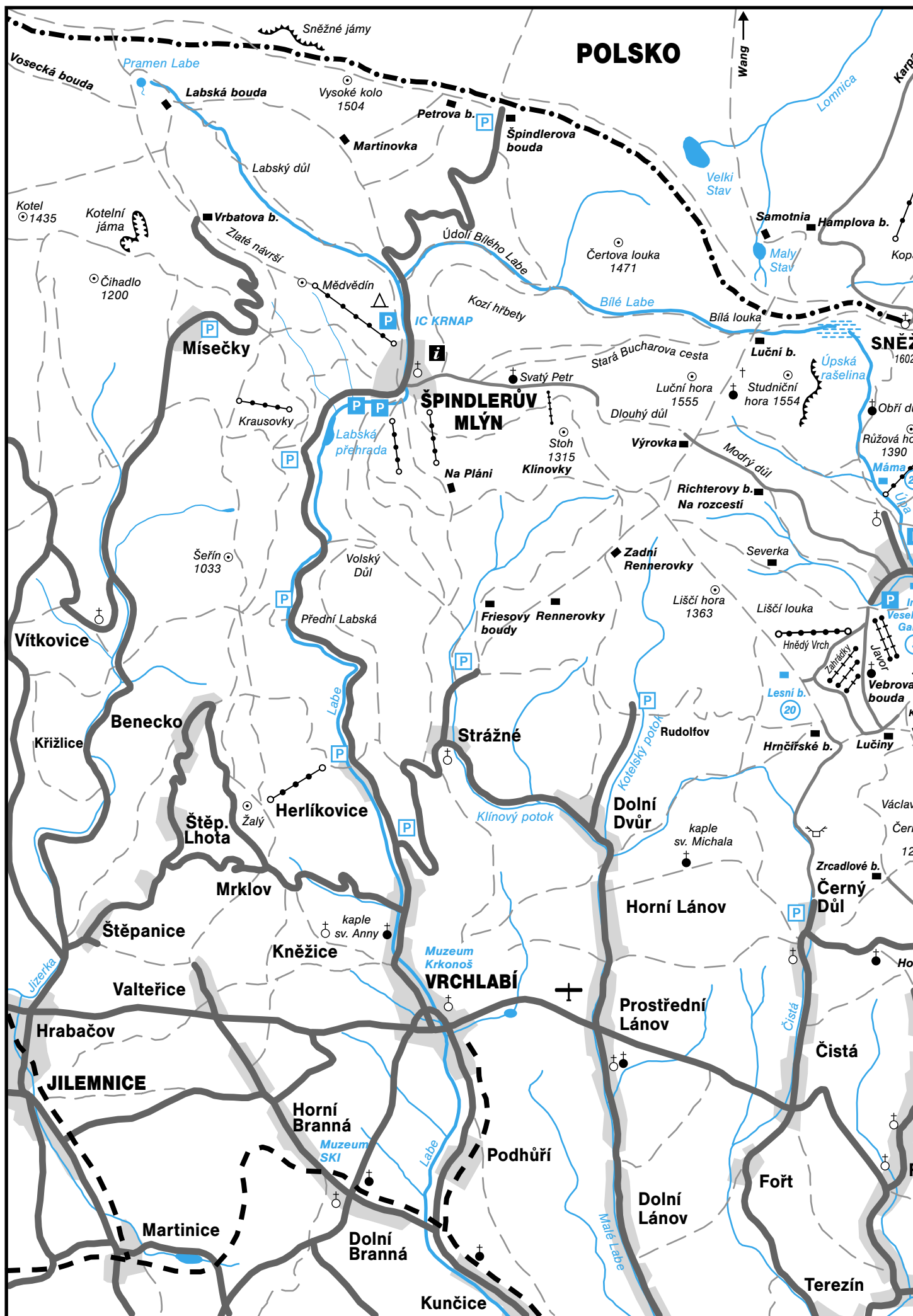
www.pecpodsnezkou.cz

*Vyštěťovaná cesta Šraml
před zasypáním pochozí vrstvou, 2002.*

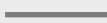
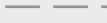
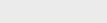
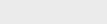
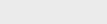
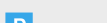
Stejné místo s nejstrmějším stoupáním, 2001.

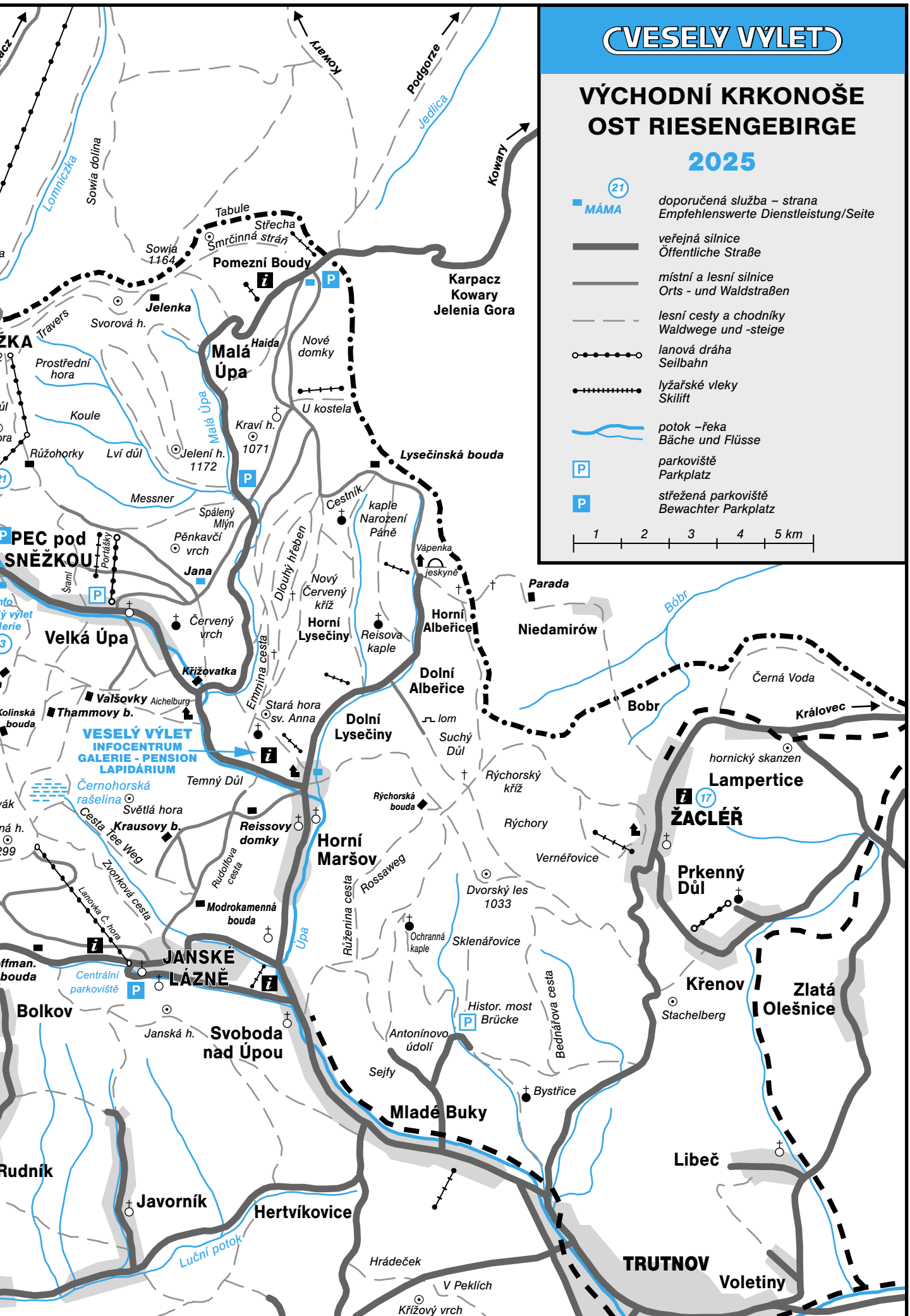

VÝCHODNÍ KRKONOŠE OST RIESENGBERGE

2025

- **MÁMA** doporučená služba – strana
Empfehlenswerte Dienstleistung/Seite
 - veřejná silnice
Öffentliche Straße
 - místní a lesní silnice
Orts- und Waldstraßen
 - lesní cesty a chodníky
Waldwege und -steige
 - lanová dráha
Seilbahn
 - lyžařské vleky
Skilift
 - potok – řeka
Bäche und Flüsse
 - parkoviště
Parkplatz
 - střežená parkoviště
Bewachter Parkplatz
- 1 2 3 4 5 km

Nejbližší okolí termálních lázní už v 19. století zpřístupňovaly pohodlné lázeňské chodníky. Ten kolem Duncanu k Mocho-můrce dodnes lemuje alej listnáčů, při založení nesl jméno císaře Františka Josefa. Podle jeho syna prince Rudolfa se jmenuje údolí, ve kterém byly cílem dva minerální prameny. Pěkně obnovený je ten starosty Ernsta Exnera. Na Středním hřebeni u vycházkového chodníku s vyhlídkou už v 19. století stál otevřený altán Glorieta. Pozdější podobu hříbu převzala i současná stavba, jen výhled zamlouval vysoký les. Na další zajímavá místa upozornil projekt **Staré dobré lázeňské cesty** s deseti vybavenými informačními místy, z nichž je sedm bezbariérových. Ovšem dominantou Janských Lázní je třináct set metrů vysoká Černá hora. O její turistické zpřístupnění se zasloužili především majitelé lesů.

Klausovým dolem na Černou horu

Podobné místo na české straně Krkonoš nenajdete. Strmou roklí se v kaskádách propadá Černohorský potok. Kolem jsou porosty staletých smrků, jedlí a buků. Nejdivočeji je prvních šest stovek metrů se skalními stěnami. Protáhnout tudy horský chodník byl odvážný čin. Pro hraběnkou Aloisii Czernin-Morzinovou to muselo znamenat nelehké a drahé rozhodnutí. Cestu místy zasekanou do skály stavěli od roku 1885 šest let, nejdéle ze všech cestářských projektů. Snad proto téměř tříkilometrový chodník nese hraběncino jméno **Luisina cesta**. Sloužila ke svážení dřeva na saních rohačkách i jako turistická atrakce. V letní sezóně se tu vybíralo vstupné, i od hostů, kteří Klausovým dolem sestoupili z Černé hory (též VV 21/2003, 32/2009). Většina tradičních dřevařských cest v kraji pod Sněžkou vznikla za působení hraběnkou Aloisie a většina z nich se dočkala obnovy nebo opravy za působení ředitele Správy KRNP Jiřího Nováka. Vedení parku se ujal po tragickém konci Oldřicha Lábka v listopadu 1999, byl jeho odchovancem. Jiří se zasadil o investice i do cest bez motorového provozu a podpořil projekty Hradní společnosti Aichelburg s vycházkovými trasami. Dvě procházejí Janskými Lázněmi. V roce 2001 padlo rozhodnutí obnovit spodní část Luisiny cesty. Inženýr Jan Němeček vypracoval projekt a Správa vypsal výběrové řízení. Na prohlídku přišlo několik stavebních firem, nabídku jsme podali jediní. Byla to výzva, obnovit vstupní most, pře-

konat bažinatou část a hlavně znovu postavit několik v rokli sesunutých úseků cesty. Nastoupili jsme v silné cestářské sestavě o čtyřiceti lidech na podzim 2002. Nepřálo nám počasí, na každém úseku nepřetržitě hořely ohně pro usušení a zahřátí. Přes bažinu patnáct chlapů přetáhlo velký kompresor, aby sbíječkami mohli ve skále vysekat plošiny pro založení na suchu stavěných zdí. Představovali jsme si, jak to bez techniky dělali „stařici“ za časů hraběnkou Aloisie. Kámen pro stavbu zdí jsme vytahovali z potoka pomocí lanovky s pohonem motorové pily. Vysoký štět zajistil překonání bahnitého úseku. Na jaře 2003 jsme po velkém úsilí obnovený úsek zakončili na kótě 596 metrů u zaniklého mostu. Za brodem neopravený chodník pokračuje už jen jako trail. Do Klausáku, jak se tu říká, opět začali chodit hosté obdivovat horskou scenérii, byl to pro ně pěkný dárek od Správy KRNP. Extrémní déšť v červnu 2013 chodník na několika místech poškodil. Koryto Černohorského potoka je od té doby jako vymetené. Opravu dobře zvládla parta kolem kameníka Fandy Štábla, který se podílel i na obnově o deset let dříve. Při další průtrži mračen před třemi lety se na konci rokly vyvrátil strom a několik kamenů spadlo na chodník. Správa KRNP tehdy cestu uzavřela. Další kameny už nesjely, ale vloni v září při extrémních srážkách a větru začátek Klausového dolu přehradilo několik vyvrácených smrků. Na jaře jsme prošli Klausovým dolem k Malým Pardubickým, dříve Kühnelovým boudám. Zadní chalupu zvanou Tunel mají od konce války chalupáři z Trutnova, už ve třetí generaci. Ten současný si jen povzdychl, jinde ve vyspělém světě by o celou Luisinu cestu pečovali jako o klenot. Správci parku přislíbili brzké odstranění škod v dolním úseku. Nemůže zůstat uzavřená, když bylo vynaloženo tolik úsilí a prostředků.

V letech 1895 a 1896 nechala hraběnkou Aloisie ve svahu Černé hory nad Klausovým dolem postavit **Zvonkovou cestu**. Dnes je z ní široká svážnice v zimě užívaná jako upravovaná sáňkařská dráha. U Černohorského žlabu z ní odbočuje červeně značený chodník k Černé boudě. U starého kamenného rozcestníku s německým místopisem se spojuje s cestou z Klausového dolu. Pro prudce stoupající erodovaný chodník jsme v roce 2004 vypracovali projekt, nyní je kvalitně vyštěťovaný. Bez vložených stupňů bývá po dešti kluzký. Má stejný sklon jako cesta na Sněžku od Růžové hory, která je pohodlnější jen díky snížení spádu vloženými schody. Další cestu ve stejném údolí postavili za časů Aloisie Czernin-Morzinové od

Modrých kamenů k Velkým Pardubickým boudám. Ještě dnes se jí mezi místními říká původním jménem **T-Weg**. Je přebudovaná na zpevněnou lesní svážnici, vede tudy zimní běžecká magistrála a v létě sjezd na koloběžkách z Černé hory. Kolem Černohorského rašeliníště Czerninové postavili lovecký chodník propojený u Hubertovy vyhlídky s Hermannovou cestou od Temného Dolu. Úzké stezky a později jinam přesunutou loveckou chatu Emma využívali při lovu tetřevů a jelenů. Dnes je okruh s **naučnou stezkou Černohorské rašeliníště** vybavený kvalitním dubovým povalovým chodníkem a patří k dalším krásným místům na Černé hoře.

V budce na začátku Klausového dolu prodávali vstupenky, pohlednice a suvenýry, 1911.

Retro výstava Ženy pracující, technika v domácnosti

Výstava přibližuje život žen v Žacléři od poválečných let, kdy mnohé z nich musely nastoupit na umístěnky do zdejších podniků, aby nahradily ženy německého původu po jejich vysídlení. Příběhy žen doprovázejí autentická vyprávění, dobové předměty a desítky fotografií zachycujících atmosféru žacléřské nemocnice, závodu Texlen, Elektroporcelánu a družstva VKUS až roku 1989.

Nemocnice prošla výrazným vývojem od alžbětinského špitálu z roku 1857 po současné ambulantní rehabilitace. Klíčovou roli sehrály řádové sestry, než je v šedesátých letech vystřídaly zdravotní sestry. S úctou k odkazu svých předchůdkyň pokračovaly s nasazením v péči o pacienty. J. Vlčková: „V žacléřské nemocnici bývala kaple umožňující křest novorozenců. Řádové sestry za komunismu postupně nahradily zdravotní sestry a kaple byla zrušena.“ G. Mikschová: „Do nemocnice v Žacléři jsem nastoupila s dalšími čtyřmi zdravotními sestrami roku 1959. Nemocnice měla mono primariát. Chirurgie, porodnice a gynekologie byly pod jedním primářem, tehdy MUDr. Miroslavem Zourkem.“

Mechanickou přádelnu v Žacléři založil v roce 1845 Franz Gaberle. Po druhé světové válce došlo ke znárodnění podniku nově s označením Texlen závod 05. M. Vlčková: „Po maturitě jsme si nemohli vybrat, kde chceme pracovat, museli jsme jít, kam jsme dostali umístěnku. Já měla nastoupit do Libče, ale když se to dozvěděl tehdejší ředitel Texlenu Stanislav Ulman, zařídil mi práci v Žacléři, abych nemusela dojíždět.“ O. Braunová: „V šedesátých letech jsme šly po roce a půl učení v Adršpachu pracovat do Žacléře s ubytováním na internátě na zámku. V Žacléři bylo také hornické učiliště, takže většina holek, které sem nastoupily na umístěnky, se zamilovaly a zůstaly zde žít.“ Práce v přádelně vykonávaná především ženami byla fyzicky velmi náročná, především na „mokrárku“, kde se dopřádalo za mokra ve velkém hluku.

Porcelánku založil Heinrich Pohl roku 1878. Po válce se stala součástí Spojených továren na technický porcelán v Karlových

Olina Braunová na mokré sále přádelny, asi 1960.

Varech a od roku 1952 Elektroporcelánu Louny. Ženy zastávaly pozice od kanceláře po práci v dílně porcelánu a pyrostatu. M. Pšornová: „V **nástrojárně** se zhotovují lisovací nástroje pro veškeré výrobky vyráběné v Žacléři. V **přípravně hmot** se míchají hmoty dle předepsané receptury. Správně umletá hmota projde kontrolou laborantky, než se přepustí z bubnu do míchačů. V **dílně porcelánu** se lisují výrobky na ručních poloautomatických a automatických lisech, poté se čistí, suší a glazují. Na **dílně pyrostatu** se výrobky lisují stejně jako u porcelánu. Výpal byl za mě v elektrické tunelové peci a plynové.“ E. Čechová: „V lisovně byly vyšpovaně normy, které by dnes jen těžko někdo zvládl. Za socialismu ženy mezi sebou soutěžily, a jakmile nějaká dělala nad 120 %, znamenalo to, že je měkká norma a hned se zvýšila. Pokud nebyla pracovníce šikovná na ruce, nemohla stíhat pracovní tempo a vydělat si. Na káfičkování a vysedávání rozhodně čas nebyl.“

Krejčovskému družstvu VKUS předcházela pánský krejčí František Zima. Někdy po roce 1945 se stal národním správcem domu čp. 24 a o rok později dům od státu odkoupil. Provozoval již zavedené zakázkové krejčovství. V šedesátých letech i jeho malé krejčovství znárodnili a začlenili do lidového družstva VKUS. M. Baxová: „V Žacléři se nacházelo zakázkové krejčovství VKUS Vrchlabí, později Jičín. Na objednávku se šily kabáty, šaty, kostýmy, obleky nebo se oblečení upravovalo.“ R. Kardášová: „Špatně se látka nastříhala jen omylem. Jednou se stalo, že zákaznice měly shodná jména. Jedna byla při těle a druhá hubená. Hilda si myslela, že zakázka je pro tu hubenou, a když došlo ke zkoušení, tak se do kostýmu zákaznice nevešla.“

Kromě Texlenu ostatní zmíněné podniky nyní pod názvem Keramtech, Rehamedica Žacléř a krejčovská dílna MAX překonaly těžká období a plynule navázaly na provoz zahájený dávno před druhou světovou válkou. J. Maxová: „Po revoluci se VKUS Jičín rozpadl a všichni jsme dostali výpověď. Dodnes nevím, proč jsem měla pocit, že se musím postarat o švadleny a zajistit jim práci.“ Mnoho žen vzpomíná s nostalgií a láskou na časy minulé i přes namáhavou práci. Vzpomínají na pracovní kolektivy, na německy hovořící ženy, které v pohraničí zůstaly na svých pracovních pozicích i po odsunech a podílely se na mezigeneračním i mezikulturním předávání znalostí. Druhou rovinu výstavy tvoří retro předměty z domácností – pračky, žehličky, kuchyňské přístroje. Dokumentují proměnu každodenního života žen, které musely skloubit práci s péčí o rodinu. Pro děti jsou připravené **retrohrátky** – stavebnice, magnetické divadélko, vybarvování dřevěných hraček a papírové tvoření.

Kinoreklamy Langer – Horáček

„Retro období“ padesátých let přibližuje v Galerii Pošta výstava kinoreklam. Skleněné diapozitivy byly promítané v původním žacléřském kině. To se nacházelo v dnes již neexistujícím domě v sídlišti Na Pilíři. Černobílé i kolorované reklamy dávají nahlédnout do krátkého období let 1945 až 1955 v přihraničním Žacléři. Noví obyvatelé se snažili rozběhnout různá řemeslná odvětví. Jejich aktivity udusilo dění po Únoru 1948. V muzeu jsme zmapovali životní příběh tvůrců, reklamního kreslíře a malíře Richarda Langer a fotografa Josefa Horáčka. I oni museli ukončit živnosti, Josef Horáček nastoupil v žacléřském kamenouhelném dole a fotografování zůstalo pouze koníčkem a přivýdělkem. Richard Langer se věnoval malířské a natěračské profesi, umělecky tvořil jen ve volném čase.

Městské muzeum Žacléř a Turistické informační centrum,
Rýchorské nám. 10, 542 01 Žacléř, tel. 499 739 225,
e-mail: muzeum@zacler.cz. Je otevřeno denně kromě pondělí od 9 do 16 hodin.

www.muzeum-zacler.cz

www.zacler.cz

Dřevěný věšadlový most v Harrachově, asi 1925.

Mostek v Dlouhém dole ve Špindlerově Mlýně, 1900.

Modrý most v Horním Maršově, 1898.

Parní válec na Bílém mostě ve Špindlerově Mlýně, 1911.

Součástí horských cest je i překonání řek a potoků. Na několika místech lesní svážnice kříží vodu přes vyštětovaný brod, ale v Krkonoších jsou stovky mostů. Jen několik je zajímavých.

Dřevěné mosty jsou levné a zranitelné. Na horských cestách jsme postavili desítky mostů a mostků ze smrkového dřeva. Ve vlhkém prostředí nad potoky mají bezpečnou životnost jen deset let. Jednou tak dlouho vydrží ty z prosmolového modřínového dřeva. Nejlepší řešení nabízí konstrukce z odolného dubu uložená na ocelové nosníky. Kvůli odolnosti naši předchůdci stavěli **kamenné obloukové mosty** i vysoko v horách. Jejich dobře založená a vyklínovaná klenba vydrží věky. Byly v každé krkonošské obci, po nástupu motorismu zůstalo několik posledních. V Dolních Lysečínách jsou vedle sebe dva kamenné mostky z 19. století vystavěné z lehce opracovaných kamenů. Hlavní je na zatěžované cestě do Horních Lysečín, desítky let zvládá povodně i průjezdy nákladňáků. Od srpna 1997 jsou oba chráněnou památkou. Krásný kamenný most s jedním obloukem zůstal v zaniklé obci Sklenářovice. Původně přes něj šla Vojenská cesta k Rýchorám, dnes slouží jen pro pěší. Rekonstrukce v devadesátých letech se nevydařila, což napravil místní patriot sochař Roland Hantl. Kamenný mostek přes Svatopetrský potok v Dlouhém dole se zachoval jen na fotografiích. Byl součástí staré cesty ke zdejším dolům. V druhé polovině 19. století se i v Krkonoších objevily **ocelové mosty**. Výhodou nýtované příhradové konstrukce je snadná doprava a montáž na připravené kamenné pilíře. První v kraji pod Sněžkou vznikl přes Úpu v Horním Maršově u náměstí. V červenci 1897 jej strhla povodeň, dělníci potom vytloukli nýty a konstrukci rozebrali. O rok později vyrobila smontovaný nový ocelový most pražská firma Ruston a spol., dostal výrobní číslo 901. V roce 1907 k frekventovanému mostu přidala firma Josef Hübner z Pilníkova ocelovou lávku pro pěší. Po generální opravě v létě 1993 navrhl architekt Jiří Hůrka zajímavou konstrukci barevně zvýraznit, proto máme Modrý most. Po povodni 1897 vznikl podobný ocelový most i ve Svobodě nad Úpou. Horní most v Temném Dole a Železný most v Dolní Malé Úpě nahradily při stavbě silnice betonové. Jiné příhradové mosty byly do Krkonoš odložené. Když spadla lávka vedoucí do Honzova Potoka v Temném Dole, údajně příčiněním našeho strýce Josefa a jeho přítele Leopolda, přivezli sem v roce 1966 vyřazený železniční most z tratě u Smiřic. Po rozdělení z původních 53 metrů délky připadlo devět polí na Honzův Potok a zbylých sedm polí zpřístupnilo prádelnu v Mladých Bukách. Masivní železnou konstrukci s minimální zátěží se nevyplatí natírat, zato modřínovou mostovku je třeba měnit co deset let, tedy nejspíš už příští rok. Stejně byla použita starší příhradová konstrukce pro most do Javořího dolu nad vysokým splavem ve Velké Úpě.

Bílý most z betonu ve Špindlerově Mlýně je na české straně Krkonoš nejznámější. V roce 1911 nahradil několikrát zničený most dřevěný. Byl součástí státní silnice, proto stavbu financoval okresní úřad Vrchlabí. Při zátěžové zkoušce stavební firma Grossmann z Trutnova na most najela parním válcem, dělníci sem nanosili cihly a na průběh dohlíželi dva strážníci. Osmadvacet metrů dlouhá oblouková železobetonová konstrukce má zavěšenou pět metrů širokou mostovku. Po obou stranách vedou chodníky pro pěší. Od dostavby nové silnice

z Vrchlabí do Špindlerova Mlýna v sedmdesátých letech ikonický most slouží jen pro pěší. Kontrola prokázala vážné poškození, proto můžeme celou letní sezónu sledovat generální opravu, kterou financuje město Špindlerův Mlýn s výraznou podporou EU. Po chráněné kulturní památce se opět projdeme na podzim. Patronem mostů je svatý Jan Nepomucký. Ve Špindlerově Mlýně se jeho socha z roku 1868 nejméně třikrát stěhovala, až se po zrestaurování opět vrátila ke svému mostu. U nových krkonošských mostů už nevznikají sochy a chybí kreativita. Světlou výjimkou jsou lávky přes horské potoky, které vznikly v letech 2019 až 2024 spoluprací Správy KRNAP se studenty pražské fakulty architektury.

Upravený pramen Labe

Kamenná kašna je prvním lidským výtvozem na tisíc kilometrů dlouhém veletoku Labe. Jako bychom chtěli řeku využít od prvních metrů. Dříve se poutnímu místu výstižně říkalo Labská studánka. Skutečný pramen je totiž výše a voda do kašny přitéká skrytější strouhou patrnou na fotografii z 19. století a poslední metry drenáží. Na konci 19. století uměle vytvořený pramen Labe ohraničila kvalitní kamenická zhotovená skruž sestavená ze sedmi dílů. Stojí na hrubě opracovaných kamenných kvádrech, pod kterými sem proniká voda. Provizorní kiosky pro obsluhu poutníků u pramene stály nejpozději od počátku 19. století. Malou boudičku nahradil velký kiosk ze třicátých let, už měl pevné základy a komín procházející valbovou střechou. Na jeho místě v létě 1968 vytvořil výtvarník z Jaroměře Jiří Škopek památník Labe. Kolem vlnící se kovové řeky s pojmenovanými přítoky umístil čtyřadvacet znaků měst, kterými Labe protéká. Sestavil je z odolné skleněné mozaiky. V roce 1993 Jiří vyhověl přání a vlevo při „ústí“ řeky doplnil německá města Otterndorf a Cuxhaven. Stejně jako roku 1968 jej při práci zachytil přítel fotograf Václav Novák. Bylo nám divné, že oba patrioti Jaroměře mezi vybraná místa na Labi nezahrnuli své město. K tomu došlo až v létě 2006 při rozšíření na konečných 28 znaků. Jiří Škopek posunul Vrchlabí a Špindlerův Mlýn doprava, Dvůr Králové dolů a do uvolněného místa vsadil znaky měst Hostinné a konečně i Jaroměře. Fotografie pramene Labe i vzniku památníku od Václava Nováka jsou editované ve webové databázi Archa Krkonoš®. V létě 1999 přišla výzva Správy Krkonošského národního parku na úpravu okolí Labské studánky. Dvacet cestářů vykopalo tuny kdysi navezeného vápence, který hned od pramene měnil vlastnosti vody. Při přerytí celé plochy jsme našli pozůstatky posledního kiosku, třeba zahrabaná kovová kamna i se šamotem, ohořelou střešní lepenku. Odvezli jsme velkou hromadu odpadu. Žulové kameny pro dláždění a štět jsme vykopali u Harrachova. Voda teď od kašny odtéká mezi kameny, i při dešti se hosté ke studánce dostanou suchou nohou. Rádi se fotografují se Škopkovým památníkem Labe. Pro ně vznikla nad památníkem plošina, aby byly dobře vidět jednotlivé znaky měst při fotografování. Narovnali jsme dva žulové bloky, ve kterých jsou osazené pamětní desky připomínající propagátora turistiky a lyžování Jana Buchara. Z kašny jsme čerpadlem vysáli vodu a vyčistili usazené bahno i odpadky. Nalezené mince zaplnily kbelík, jsou uloženy pod jedním ze zaštetovaných kamenů. Nejstarší byly jen z roku 1953. Kolem pramene prochází sjezdová cesta, její přechod přes potůček jsme vyšetřovali jako první brod na evropském veletoku. Před dvěma lety se sem cestáři vrátili a provedli další vylepšení oblíbeného místa.

Pramen Labe před osazením kašny, asi 1890.

Kiosk s prodejem suvenýrů i jilemnického piva, 1935.

Jiří Škopek zakládá památník se znaky měst, 1968.

Vorreithova cesta s odbočkou do Vlčí jámy, 1902.

Lesní bouda

Hřebenové boudy jsou závislé na sjezdových horských cestách. Pamatuji dobu, kdy projet ty štěrkové bylo po každém silnějším dešti náročné pro motorku, auto i řidiče. V Peci mezi obávanou patřila trasa od Richterových bud k Výrovce a stejně prudká cesta od Zahrádek k Lesní boudě. Dnes jsou téměř všechny cesty s provozem motorových vozidel zpevněné živým povrchem. Ta k Lesní boudě je dokonce v zatáčkách vybavená zrcadly. Kopíruje historickou dřevařskou Vorreithovu cestu postavenou lesní správou roku 1895. Buď tehdy došla jména z rodiny majitelů panství Czerninů nebo musel být Vorreith natolik váženým polesným, že podle něho pojmenovali velkým nákladem vybudovanou cestu z Pece na Liščí louku. Jen nevíme, jestli nesla jméno Karl Vorreitha nebo jeho syna Hugo Vorreitha, který po otci na konci 19. století převzal funkci polesného. Možná oslavovala oba kvůli věrné službě a výjimečně vydařenému nástupnictví. To se nedávno povedlo i v Lesní boudě, kde od rodičů převzal boudaření a hospodaření na loukách Michal Kreipl. S dětmi procházejí staré chodníky, kousek pod Lesní boudou je například Idina cesta pojmenovaná podle hraběnky Idy Czernin provdané Thun-Hohenstein. Také její rodiče Rudolf a Emma Czernin-Morzin mají v Krkonoších své cesty. Jen kousek od Lesní boudy vede nejzajímavější část vycházkové trasy Vlčí jáma, oblíbené místo školních skupin.

Lesní bouda s koňským povozem, 1963.

Boudař Michal Kreipl k tomu dodává: Cesty byly a jsou důležitými spojovacími tepnami mezi civilizací a odlehlými horskými místy. Po nich proudilo zásobování a naopak, směrem dolů drobné zboží vyráběné v horských boudách. Není tedy divu, že byly místem setkávání lidí a že se k nim vážou mnohé příběhy. Lze jen stěží uvěřit, že se ještě v sedmdesátých letech po nich proháněly koňské povozy a zajišťovaly zásobování horských bud. Nejinak tomu bylo na Lesní boudě. Nedávno k nám cesta přivedla bývalého správce, co tu působil ještě před padesáti lety. Následovalo milé setkání a dlouhé vzpomínání. Například na koně, který byl na Lesní boudě a jmenoval se Ogar. Byl stejně spolehlivý jako jeho koč. Když se mu chtělo táhl, když ne, nikdo s ním nehnul, a tak nebyvalo o zajímavé situace nouze. Pan správce vzpomínal, jak jednou poslal kočího s Ogarem do Pece pro zásoby. Čekal několik hodin, půl dne, den, a když ani druhý den k večeru nikdo nejel, sundal ze zdi bič a vypravil se celou záležitost řešit. Milovníkům zvířat teď jistě zatrnulo. Ale nebojte se, vše dobře dopadlo. Podle očekávání byl Ogar i s povozem nalezen před hospodou a namol opilý koč uvnitř. Po zkušenostech z minula byl silně protestující kočí bičem omotan a znehybněn a s pomocí sousedů naložen ke zboží na povoz. Správce už jen pobídl Ogara, aby vykonal svoji část práce a dopravil zmítající se náklad na Lesní boudu. Dnes se již biče nepoužívá. Vše funguje elektronicky on-line a přesně. To platí alespoň do té doby, než se krkonošské počasí rozhodne nám připomenout, že si to pouze myslíme a že dostat na hřebeny byt' jen jediný rohlik může být občas docela boj. Pokud vás letos v létě zavede cesta na Lesní boudu, opět Vám rádi nabídneme speciality z kozích sýrů či jehněčího masa. Krkonošské sejkorky, které pro vás připravujeme, zůstanou v nabídce i nadále a pro moderněji založené strávníky nezapomeneme ani na trendy světové kuchyně v podobě burgeru z trhaného vepřového ramínka, které si sami připravujeme nebo na smažený sýr. Nečekejte ale český smažák! Věrní tradici vzpomínáme na zapomenutý recept budských syrečků a náš smažený sýr připravujeme ze směsi několika druhů sýrů a horských bylin – právě těch, co proslavily budské syrečky. Přijďte k nám a ochutnejte Krkonoše!

Lesní bouda, ač v Peci pod Sněžkou, má poštovní adresu: Černý Důl čp. 187, PSČ 543 44, tel: 736 678 302, e-mail: info@lesnibouda.cz, www.lesnibouda.cz, příznivé ceny, domluvíte se anglicky i německy.

Wellness hotel Bouda Máma Pecký pivovar

Ředitel hotelu Bouda Máma Radek Ort tady vyrůstal, otec byl správcem podnikové boudy. Růžový důl je sice nedaleko centra Pece, přesto zastrčený mezi lesy. Radek pamatuje úzkou štěrkovou cestu. Otec Ivo Ort měl pro zásobování Boudy Máma dlouho jen motorku, proto k nim ještě v sedmdesátých letech každé úterý a čtvrtek povozník Šťastný přivezl zásoby párem koní. Nyní sem vede městem nově opravená cesta v prudkém úseku vybavená svodidly. Hotel na investici bohatě přispěl výběrem rekreačních poplatků. Jen s opatrností je sjezdná celý rok, přesto k hotelu zajišťují jen služební auta pro zimu vybavená náhonem na všechna čtyři kola a se zkušenými šoféry. Hosté mají zajištěné parkování v údolí, nahoru je vyvážejí hotelové vozy. Sto metrů od Boudy Máma začíná nejzajímavější výstupová stezka na Růžohorky a dál ke Sněžce. Původní lovecký chodník není v terénu značený, v mapě se jmenuje Trail Růžovým dolem. Žlutě značená turistická cesta prochází kolem hotelu k dolní stanici staré lanovky a dál k Růžohorkám a po neznačených stezkách i k lučním enklávám Karlův Vrch a Větrník. Většina hostů ovšem od hotelu prochází do nedaleké perly Východních Krkonoš, do Obřího dolu.

Hotel v horách

V Růžovém dole nedaleko oblíbené vycházkové cesty do Obřího dolu vznikl areál Wellness hotelu Bouda Máma. Po modernizaci a rozšíření původního dřevěného domu přibyl v sousedství čtyřhvězdičkový hotel. Do objektů s dobře vybavenými hotelovými pokoji a apartmány se vstupuje vlastním vchodem s lyžařnou se skříňkami a sušáky na boty. Wellnessový program tvoří především bazén s protiproudem a vířivkou. Po ochlazení v Kneippově lázni mohou následovat masážní sprchy. Pro hosty je připravená relaxační část s absolutním klidem a čtyřmi saunami. Vyberou si mezi tradiční finskou, solnou, laconiem nebo bylinkovou. Novinkou je turecká parní lázeň. Sportovní vybavení hotelu nabízí hřiště na squash, stolní tenis, posilovnu se sedmi stroji včetně kola na spinning a stepper. Venkovní hřiště na tenis, volejbal a nohejbal se v zimě mění na oblíbené kluziště navštěvované hosty ze širokého okolí. Jinou zábavu poskytuje bowlingová dráha nebo biliár. Nejmenší děti se zabaví v dětském koutku. K hotelu patří lyžařský vlek se zasněžovanou sjezdovkou. Vlastní skibusy dopraví sportovce rychle do skiareálu. Vozy hostů parkují v údolí v hotelových garážích a na vlastním parkovišti. Před recepcí je vyveze hotelové taxi.

Vedle hotelu je druhá restaurace s grilem a pizzerií, na kterou navazuje Pecký pivovar. Na jídlo a ochutnávky piva sem přicházejí turisté i místní z celého údolí. Novinkou jsou pobytové balíčky za zvýhodněné ceny se službami zdarma. Stačí se podívat na web.

Pivo Sněžka

Součástí hotelu Bouda Máma je pivovar. Jméno piva Sněžka není jen obchodní značkou. Pro vaření je důležitá kvalitní měkká voda, kterou poskytuje historické jímání na svazích Růžové hory. Sládek vytvořil nová piva v malých objemech, a proto s poctivou chutí. Znalci hledají tradiční chuť českého piva v minipivovarech, kde je nefiltrují a nepasterizují. Pivo Sněžka se vaří kombinací různých sladů a pěti druhů chmele včetně speciálních na svrchně kvašená silnější piva. Pak se přidají pivovarské kvasinky a sládek zvolí, při jaké teplotě nechá přeměnit cukr na alkohol. Následuje nejméně měsíční zrání v nerezových tancích. Pecký pivovar letos vaří šest druhů piva Sněžka. Základem je spodně kvašená světlá výčepní desítka, světlý ležák dvanáctka plzeňského typu, tmavá silná svrchně kvašená třináctka a speciální pivo IPA o „krkonošské síle“ 1603 metrů, vlastně 16,03 stupňů. Nabídku doplňuje speciál v podobě silného svrchně kvašeného piva 14° RED IPA a spodně kvašený nakuřovaný ležák 13°. Na nových recepturách spolupracují s Českou zemědělskou univerzitou v Praze. Oblíbené je sezónní svrchně kvašené pivo Summer Ale 11°.

Vedle ochutnávky piva nabízí pivovarská restaurace speciality z grilovaného masa i vlastní udrny. Součástí pivovaru je i moderní pivní lázeň přístupná i nebytováním hostům. Všechny druhy piva Sněžka se čepují i v hotelové restauraci. Obě jsou jen deset minut od dolní stanice lanovky na Sněžku, otevřeno mají po celý rok denně od 11 do 23 hodin.

Lahvové pivo Sněžka v litrových a půllitrových lahvách i plechovkách je k dostání na několika místech v údolí, včetně obou provozů Veselého výletu.

Pecký pivovar a Wellness hotel Bouda Máma v Peci pod Sněžkou č.p. 124, PSČ 542 21, majitel Vladimír Nikl, tel. hotel: 602 304 989, tel. rezervace ubytování: 244 465 666, e-mail: hotel@boudamama.cz, www.boudamama.cz. Domluvíte se i německy, polsky a anglicky.

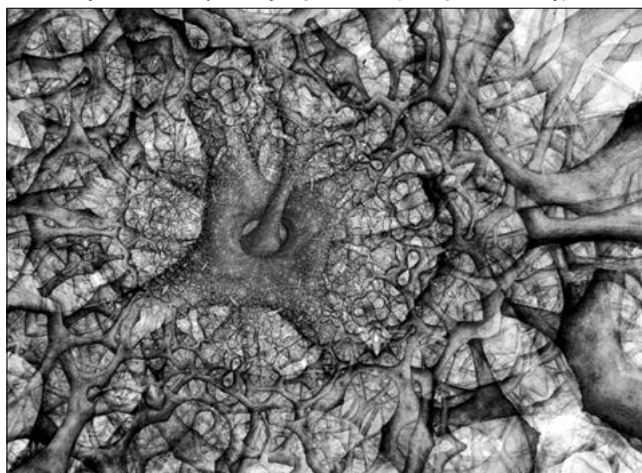
U Wellness hotelu Bouda Máma parkují jen hotelová auta.

Výstava Lucie Svobodové v Peci pod Sněžkou

Akademická malířka a také animátorka a grafička jako jedna z prvních u nás spojila svou tvorbu s počítačem. Vedle klasických výtvarných technik začala hned po roce 1989 využívat nové technologie pro animaci a digitální grafiku i s využitím algoritmů. Stala se vizuální umělkyní s řadou prostorových realizací, pracuje s výtvarnou animací, videoartem a intermedialní a interaktivní tvorbou. Někdy se ale vrací i k tradiční malbě. Lucie Svobodová se představila na Světové výstavě Expo 2010 v Šanghaji a dalších městech ve světě, v roce 2014 měla samostatnou výstavu v Národní galerii ve Veletržním paláci. A teď v Krkonoších. Pro galerii Veselý výlet v Peci pod Sněžkou vybrala pro výstavu Atlas věcí minulých olejové obrazy, digitální grafiky a upravené fotografie. Grafiky vycházejí z autorčiných tradičních technik jako je akvarel, kresby a malby, které jsou následně počítačem upravené a pak vytištěné. Vystavená díla jsou vybraná speciálně pro krkonošské prostředí jako listování v jejím soukromém atlase vzpomínek a dávných inspirací.

Výstava Atlas věcí minulých Lucie Svobodové v galerii Veselý výlet v Peci pod Sněžkou je přístupná denně od 8.30 do 17.30 v termínu od 27. července do poloviny ledna 2026 s přestávkou v listopadu.

Neurony – akvarel upravený algoritmem (v originále zelený), 2000.

Posláním zapsaného ústavu je zachránit paměť našeho kraje. Vytčeným úkolem neziskové organizace je získat, zpracovat a zpřístupnit dokumenty z regionu Krkonoš. Vedle badatelské a editační práce jsou naplní ústavu živé akce, to vše i s ohledem na posílení zdravého patriotismu a sebevědomí místní komunity. Už několik let sledujeme, jak vážně je ohrožen dlouhodobě udržitelný život v Krkonoších. Článek ve

Veselém výletu Poslední zhasne, anebo... (VV 51/2019) zvýšil zájem o perspektivu zdejšího společenství. Problémy vycházejí už z historie našeho kraje. Současný stav přivodily události jako vyhnání téměř všech starousedlíků před osmdesáti lety, zabránění privatizace a tím zakořenění nových obyvatel po Únoru 1948, způsob privatizace po roce 1989 málo zohledňující zájmy obcí a podporu rezidentů, v neposlední řadě blahobyt společnosti spojený s enormním zájmem o druhé bydlení na horách. Díky letité spolupráci s našimi severními sousedy už dlouho víme, že čelíme stejným tlakům na české i slezské straně hor. Když naši polští přátelé hovoří o svých problémech, jako by nám brali slova z úst. Proto společně naplňujeme projekt nazvaný trochu provokativně Zanikne komunita pod Sněžkou? Nemyslíme si, že tak složitý problém vyřešíme, ale už první akce potvrdily velký zájem o téma stavu místní komunity ze strany obyvatel, samosprávy a odborníků. Chceme přispět k diskuzi, poskytnout data, propojit lidi, vzbudit zájem. Nakonec naznačit možná řešení přispívající k oživení skomírajícího krkonošského společenství. K tomu s polskými partnery z Miejskiego Ośrodka Kultury w Kowarach pořádáme akce pro veřejnost. Z různě pojatých setkání vznikají fotografické a filmové záznamy uváděné na webu Badatelna Krkonoš i Facebooku Paměti Krkonoš. Závěrečným výstupem bude zpráva s poznatky, film s výpovědi desítek oslovených lidí, historik Jan Ivanov připravuje knihu o zaniklém průmyslu východních Krkonoš.

Komu patří Krkonoše

Počet obyvatel s trvalým bydlištěm v obci, tedy rezidentů, je vedle jiných kritérií důležitým hlediskem pro získávání peněz při rozdělování státního rozpočtu. Současné rozpočtové určení daní znevýhodňuje krkonošské obce, když například Pec pod Sněžkou má 638 rezidentů, ale obsluhuje až deset tisíc hostů. To jsou známá data. Zapsaný ústav Paměť Krkonoš se na věc podíval i z pohledu vlastnických vztahů. Například podle evidence v katastru nemovitostí rezidenti Pece pod Sněžkou bez Velké Úpy vlastní jen 16 % domů a bytů, samotné město jen jedno procento. Lidé z okresu Trutnov drží 4 %, polovinu mají Pražané, desetinu obyvatelé Hradce Králové a okolí, pětina majitelů je z ostatních částí republiky. V Horním Maršově bez připojených dříve samostatných obcí rezidenti vlastní polovinu nemovitostí, v Horních Albeřích jen 6 % a Pražané polovinu. V lépe přístupných Dolních Albeřích mají místní lidé podobně jako Pražané čtvrtinu nemovitostí, více než polovina domů patří lidem z ostatních oblastí. V Janských Lázních se dělí o pět procent nemovitostí město a státní lázně, rezidenti a Pražané vlastní shodně 27 %

domů a bytů, zbylých 41 % mají vlastníci z Hradecka, Trutnovska a dalších míst ČR. Nová výstavba snižuje podíl rezidentů na koláči majitelů nemovitostí. Většina vlastníků půdy, domů a bytů se nepodílí na příjmech obcí s výjimkou nízké daně z nemovitosti.

Konference v Kowarech

Referáty při setkání v květnu 2024 doplněné fotografiemi a následná diskuze se vždy stočily k ústřednímu tématu bujné výstavby rekreačních bytů. Po představení vývoje apartmánového boomu na české straně hor představitelé z polských lázní Świeradów-Zdrój v Jizerských horách hovořili o poklesu počtu obyvatel z pěti na tři a půl tisíce, zatímco přibýlo mnoho nových rekreačních bytů. Stejně jako na české straně mnozí rezidenti prodávají nemovitosti, které potom nahradí rekreační objekty. Připomněli jsme situaci ve Špindlerově Mlýně, kdy v období výstavby asi dvou tisíc bytů poklesl počet rezidentů z necelých 1 300 pod tisíc. V polských obcích je větším problémem pronajímání apartmánů pro rekreaci bez evidence, tedy bez příjmu pro místní komunitu. Górzyniec se šesti stovkami obyvatel jsou částí krkonošské obce Piechowice. Referát představil úspěšný protest proti zdejšímu záměru výstavby satelitu s rekreačními byty. Česká strana mohla připomenout stejně úspěšnou aktivitu v Mladých Bukách.

Krkonošské subkultury

Kdo tvoří komunitu pod Sněžkou? Společenství lidí, kteří sdílejí společný prostor Krkonoš z české a polské strany. Spojuje je historie Sudet, přírodní bohatství hor, které je zároveň hlavním zdrojem zdejší ekonomiky. Místní komunita není dost silná, aby čelila aktuálním problémům, jako je masová turistika, nárůst rekreačního bydlení na úkor rezidentního, zvyšování cen služeb, snižující se občanská vybavenost, a také vlně vylidňování. Místní komunita postupně mizí. Krkonoše tvoří malé komunity lidí, které spojují zdejší specifika jako zaměstnání, sport, životní styl, koníčky. Víme, že většina lidí má potřebu někam patřit. Příslušnost ke komunitě pomáhá vytvářet osobní i kolektivní identitu, pocit sounáležitosti a často dělá život veselejší, bezpečnější a smysluplnější. Proto se v našem projektu Zanikne komunita pod Sněžkou? snažíme zmapovat jednotlivé zdejší komunity, kterým říkáme krkonošské subkultury. Mají nebo mohou mít určující vliv na komunitu jako celek. Přijde nám důležité, aby si jednotliví aktéři uvědomili sílu a důležitost svých komunit a zároveň důsledky toho, když taková společenství zanikají. Vybrali jsme šestnáct subkultur z obou stran hor, které zpracujeme. Součástí je sběr fotografií a informací při setkání členů komunity.

Výraznou subkulturou jsou záchranáři z české Horské služby a polské organizace známé pod zkratkou GOPR. Letos v květnu se ve služebně v Peci pod Sněžkou sešli veteráni i současní záchranáři a při promítání dříve získaných fotografií a dokumentů vzpomínali na nejstarší generaci svých předchůdců, jako byli Bohouš Hofman, Štefan Spusta, Jan Messner, všichni z rodiny Bergerů a Jiří Kácovský, který byl členem HS už od roku 1935. Osobně byli přítomni veteráni z GOPR třeba Mirek Gorecki, Andrzej Brezinski, Marek Przeworski, Marian Sajnog, z HS Přemysl Kovářik, Stanislav John, Mikuláš Sitte, Miloš Klečka, František Novák a mnoho dalších. S polskými kolegy si připomněli první velkou společnou akci po pádu lavi-ny v Białym Jaru v roce 1968, kde zemřelo devatenáct turistů. Poláci přiznali, že se toho od Čechoslováků tehdy mnoho na-

učili. Mluvílo se i o převzetí poslání záchranáře v rámci rodin. Na webu Badatelna Krkonoš je zaznamenaná část výpovědi třeba Valeriána Spusty mladšího nebo bratranců Michala a Wolfganga Bergerových, kteří pokračují v práci svých otců. Natáčení medailonků jednotlivých členů by mohlo trvat další tři dny, zábavných i tragických historek zažila většina z přítomných nepočítaně. Pro všechny zaměstnance či dobrovolníky je Horská služba smysluplným posláním, na které jsou hrdí. Zveme zájemce o historii Horské služby na komentovanou projekci do kina Hořec na Pomezích Boudách 10. července od 16 hodin.

Jinou subkulturou tvoří současní a bývalí „Káčkaři“, tedy lyžaři a snowboardisté spojení s lyžařskou školou K+K v Janských Lázních. Kateřina Kočí z lyžařské rodiny Vojtěchů začala před třiceti lety se svými dvěma sestrami stejně jako jejich děda vyučovat lyžování. Netušila, jakým fenoménem se škola K+K během let stane. Instruktorskou práci prošly stovky mladých lidí, kteří si přijeli užít zimu, hory, lyžování a vydělat pár korun. Časem přibyl celoroční provoz s dalšími aktivitami pro hosty, díky kterému v kraji pod Sněžkou zůstalo žít jednatřicet aktivních mladých lidí z různých koutů České republiky. Mnozí tu již založili rodiny a věnují se činností obohacujícím náš region. Není divu, že někteří pracují i pro ústav Paměť Krkonoš. Další významnou krkonošskou subkulturou jsou lyžaři. Jejich setkání a záznam vzpomínek jsme spojili s oslavami stoletého výročí prvního samostatného lyžařského mistrovství světa v Janských Lázních letos v únoru. Olympionici, mistři republiky a další celoživotní milovníci lyžování přiznali, jak sport ovlivnil jejich život a přispěl k tomu, že zůstali aktivními obyvateli Krkonoš.

Horní Maršov je od roku 1991 známý kulturními akcemi, jako jsou třeba Letní slavnost, Maršovská pout', Otevřená ulice, DOTEKY, koncerty v rámci Maršovského kulturního léta. Při přípravě kulturních zážitků se podařilo v řadách místních najít věrné nadšence, dobrovolníky a hlavně následovníky, kteří přebírají organizaci od zakladatelů. Během let v horské obci na náměstí, v zámeckém parku, ve starém kostele, na hlavní ulici vystoupili Vladimír Mišík, Vlasta Redl, Iva Bittoová, Jiří Stivín, Vladimír Merta, Václav Koubek, Szidi Tobiasz, Spirituál kvintet, Hradišťan, Jablkoň, Ivan Hlas Trio, Yo Yo Band, Ready Kirken, Hudba Praha, Gipsy.cz, Mňága a Žďorp, Laura a její tygři, Garage, Bára Poláková, Anna K. a mnoho dalších. Vše spustili v létě 1991 Miloš a Kateřina Klimešovi po návratu z pražských studií. Do Maršova přinesli čerstvé a netradiční nápady se zapojením mladých lidí. Zářijová akce Otevřená ulice je od roku 2010 spojená s divadelní režisérkou Annou Klimešovou. Původně vysokoškolský projekt se vylepšoval a nabaloval na sebe lokální příznivce. Nyní je to komunitní akce, do které se zapojují desítky lidí z Úpského údolí. Anička je příkladem čtvrté generace obyvatel, která se s podporou obce Horní Maršov snaží s dalšími současnými maršovskými „kulturisty“ o vytvoření nových tradic. Fotodokumentace z kulturních akcí je postupně vkládána do rubriky události ve volně přístupné webové databázi Archa Krkonoš®. Z dalších subkultur jsme vybrali boudáře z Pece, vlekáře a lanovkáře z Černé hory, cestáře z Horního Maršova, chalupáře z východních Krkonoš, hasiče, pracovníky zaniklých továren a další skupiny, které přispěly k vytvoření místní komunity.

Kulaté stoly

Hned první setkání odborníků a zástupců samospráv v září

2024 ve Sklářské Porubě otevřelo bolavá témata spojená se zástavbou a ubytováním obyvatel Krkonoš. Ve Svobodě nad Úpou proběhl 16. května kulatý stůl zaměřený na společnou reflexi budoucnosti regionu Krkonoše. Téma Veřejný prostor drží vše pohromadě představuje složitý problém, když má řešit spojení autenticity krkonošské architektury s moderním stavebním rozmachem. Diskutovali tvůrci územních a regulačních plánů Pece a Maršova architekti Roman Koucký a Jiří Hůrka, městský architekt Červeného Kostelce Lukáš Ehl, člen rady architektů kraje Martin Kloda a tvůrce připravovaných pravidel pro obec Malá Úpa architekt Petr Vávra. Do debaty se zapojili starostové východních Krkonoš, zástupci stavebních úřadů a odborná veřejnost. Polskou stranu zastupoval například místostarosta Kowar Ryszard Rzepczyński, který objasnil využívanou zákonnou možnost polských krkonošských obcí vytvářet vlastní závazné obecní plány s pravidly pro každou stavební parcelu. Naopak se ukázalo, jak nepovedený nový český stavební zákon okleštil pravomoci obcí při povolování staveb. Polská i česká strana se shodla na potřebě aktivně chránit kulturní krajinu Krkonoš a podporovat iniciativy zaměřené na kvalitu života obyvatel. Otázkou zůstávají použitelné nástroje.

Komentované projekce

K tématům spojeným s místní komunitou zveme odborníky na veřejně přístupné přednášky. Naposledy v Janských Lázních etnolog Libor Dušek povídal o způsobech práce s orální historií. Autor pěti knížek Krkonošští rodáci vzpomínají vyzpovídal, zpracoval a z větší části publikoval výpovědi už tří stovek pamětníků.

Komentované procházky

Jedna věc je prohlížet si dobové i současné fotografie přiřazené k jednotlivým domům v databázi Archa Krkonoš® doma na počítači, tabletu či telefonu a jiná zažít vyprávění v terénu. Pracovníci zapsaného ústavu Paměť Krkonoš, přizvaní odborníci a místní obyvatelé připravují krátké vycházky s různými tématy. V Janských Lázních Klára a Alice zájemcům o historii ukázaly místa, kde po roce 1945 zanikly významné lázeňské domy. Jejich podobu představily na vytištěných dobových fotografiích. Jiná vycházka kolem bývalých papíren v Dolním Maršově přilákala i někdejší zaměstnance. Zájemce především z polské strany hor provedl Trutnovem historik Pavel Zahradník. Velmi poučnou prohlídku Karpacze vedl Jarek Szczyżowski. Na konkrétních místech představil příběhy spojené s původními i novými domy s apartmány. Čekají vás další akce pro veřejnost, stačí sledovat naše stránky a Facebook. Zapsaný ústav Paměť Krkonoš a Miejski Ośrodek Kultury w Kowarach ve velké konkurenci společně uspěly při získání tříletého grantu Evropské unie. Máme na paměti vizi Václava Havla z počátku devadesátých let, že nositelem rozvoje je občanská společnost. Zapojte se do aktivit místní komunity, vždyť jde o váš domov.

Realizační tým projektu tvoří organizátorka akcí Alice Bartoničková (alice@pametkrkonos.cz), ředitelka Eva Hrubá, historik Jan Ivanov, metodik Pavel Klimeš a vedoucí projektu Klára Stejskalová. Mezi polskými partnery to jsou vedoucí projektu Dariusz Kaliński, průvodce Jarek Szczyżowski, filmař a překladatel Wojciech Miatkowski a mnozí další spolupracovníci.

www.pametkrkonos.cz

www.badatelnakrkonos.cz

www.archakrkonos.cz

Jako kluk jsem chtěl být hajným, ochráncem přírody, ředitelem národního parku, ale určitě ne cestářem. Nakonec jsem prastarému řemeslu věnoval hodně času. Při studentské lesnické praxi mi bylo líto, jak je Pašerácký chodník ve Lvím dole zarostlý a zapadaný vývraty. Polesný Jarda Mertlík mi v roce 1976 předal motorovou pilu s požehnáním stezku vyčistit. Potom na polesí Malá Úpa nastoupil nový foťt Oldřich Lábek a my se dohodli na vyčištění všech loveckých chodníků především ve Lvím dole. Na podzim 1978 jsem pracoval jako cestář u Správy KRNP. S Gustou Hofmannem, Karlem Štěpánkem, Pepou Tomcsikem a Tondou Balcarem jsme opravovali dnes uzavřené turistické chodníky z Jeleních luk k Bufetu Na rozcestí a Modrým dolem ke kapličce. Po vysoké škole jsem jako strážce parku řídil opravy povalového chodníku na Černé hoře nebo cestu Modrým dolem k Výrovce. Ale teprve impuls ředitele Správy KRNP Oldřicha Lábka v roce 1994 z nás s bratrem udělal skutečné cestáře. Mysleli jsme, že postavíme cestu na Sněžku a tím naše pomoc skončí. Byl to jen začátek. První partu jsme sestavili z deseti místních kluků na podzim 1995. Jenom Miloš Muzikář přišel s rodiči z Brna. Brzy nám došlo, že na tak velký kus ruční práce potřebujeme hodně lidí. Miloš se mezi kamarády v Brně zmínil o dobře placené práci v Krkonoších. Postupně sem přišly desítky kluků a i děvčat z Moravy. Při kontrole na sociálce se ptali, jestli podnikáme v Brně, když máme tolik zaměstnanců z Moravy. V roce 1998 už s námi na cestách běžně pracovalo čtyřicet lidí. Lesníci ze Správy Krkonošského národního parku viděli příležitost opravit dlouho zanedbané cesty i s vizi použít malou techniku pro vyvážení dřeva. Po Sněžce přišly projekty Obří důl, Koňská cesta, Messnerův důl, Biskupský chodník, Svorová hora, křížová cesta v Temném Dole a dalších čtyřicet míst. V létě s námi pracovali i studenti, přidali se kluci ze Svobody, Janských Lázní, Trutnova či Svatoňovic a dalších sídel v okolí. Jádro cestářské party dál tvořili přespolní. Nejprve přebývali u známých, v krmelci, pod plachtou, až vzniklo tábořiště na Skleněné louce v Temném Dole. Stany teepee mají výhodu, že uvnitř může hořet oheň, nocležníci jsou ale cítit kouřem. Tehdy se našim cestářům začalo říkat indiáni. To se umocnilo, když si Havran s Ferdou pořídili koně a přicválali pro výplatu na maršovské náměstí. Do hor jsme vozili vedle čtyřiceti lidí i dvacet jejich psů. Někdy se stalo, že do práce ráno v sedm hodin nastoupil jen pes bez svého pána. Pracovalo se v přírodě deset hodin denně, každý pátek jen krátce a s výplatou.

Kameníci v Peci, asi 1925.

Nejvíce práce se udělalo v deseti letech 1998 až 2008. Potom jsme pracovali jen s místními a s těmi, kteří tu i kvůli cestářskému řemeslu zůstali natrvalo. Bylo by jich určitě více, kdyby měli kde bydlet. Ze čtyř stovek u nás vyučených cestářů se asi čtvrtina příležitostně a častěji na plný úvazek dále věnovala práci s kamenem. Mnohým cestářské roky v Krkonoších změnilы život. Třeba Ferda a Dan si později udělali kamenickou školu v Hořicích. Nejúspěšnější kamenické party jsou nyní na Moravě. Také mi od cestářů přišly esemesky oznamující narození syna s dovětkem, že jej zapisují do cestářského učení v Krkonoších od teď za šestnáct let. Nemusí, jejich tátové jsou většími kamenickými mistry než my.

V létě 2009 jsme se nechali výjimečně umluvit přítelem Veselého výletu architektem Jakubem Ciglerem k provedení unikátní štetované cesty mimo Krkonoše. V rámci jeho projektu pro privátního klienta jsme v Podkozí na západ od Prahy postavili nejtěžší štetovanou cestu, jakou známe. V lomu u dálnice D1 jsme ručně vybrali šest tisíc tun kamene. Nákladáky materiál protáhly po Pražském okruhu. Čtyřicet cestářů zabralo opuštěný pionýrský tábor. Ortodoxní si raději nedaleko stavby postavili svá teepee. Až pultunové kamenné bloky vytvořily masivní obruč pro štetovaný vysoký střed. Šest stovek metrů dlouhá cesta snese pojezd nákladáků, přitom má charakter chodníku. V letech 2009 a 2010 to byla zajímavá zkušenost, po které jsme se rádi vrátili k práci doma v Krkonoších.

Po třiceti letech cestářských prací trpím úchylnou. Při procházení horských cest sleduji stavební detaily, jak obstálo provedení, vidím změny, odkopávám kamínky a klacky. Na těch „našich“ se mi občas vybavují cestáři, kteří daný úsek stavěli. Při bilancování mě překvapilo, kolik z nich již zemřelo. Cestou na Růžohorky si v jedné zatáčce vzpomenu na Kocoura, skončil pod vlakem. Jen o kus výš je do obruzy vysekaná přezdívková autora úseku Hippiese, co zahynul na Vánoce 1999. Na konci upravené cesty v Messnerově dole má svůj úsek Piškot. V autě zahynul i ošetřovatel nosorožců ve dvorském Safari Roman brzy poté, co s námi štetoval na podzim 2007 na Obřím hřebenu. V Klausáku je Ursonova zeď, v Honzově Potoce vyšetřoval Drupi úsek, který obstál při povodni 2013. Zajisté, ale většina míst je spojená se vzpomínkami na živé cestáře.

Staříci

Možnost přivýdělnku nutila horské hospodáře příležitostně pracovat jako tesaři, zedníci, kameníci a cestáři. Friedrich

První cestářská parta na Sněžce, 1995.

Kneifel z chalupy na Janových boudách ve Velké Úpě vzpomínal na práci svého otce Franze při budování cest a chodníků pro obec a hraběcí lesní správu. Cestářství bylo lépe placené než těžba a svážení dřeva. Velkostatek Maršov postavil od roku 1883 za dvaadvacet let 154 kilometrů dřevařských, jezdeckých a loveckých cest. Ruční práci provedli místní lidé, ovšem při tehdejší trojnásobném osídlení, než je dnes. Téměř všechny cesty zakládali nově. Museli vytyčit trasu s plynulým stoupáním, vykopat pařezy a v okolí vytěžit kameny pro stavbu. My jsme jen opravovali jejich dílo s použitím kamenů, které oni měli kdysi v ruce. S úctou jsme našim předchůdcům začali říkat staříci. Průměrně chyběla polovina materiálu. Mimo nejcennější přírodní zónu naši cestáři našli kameny v okolí, na hřebenech pracovali jen s těmi z trasy staré cesty. Proto se tuny vhodných kamenů musely dopravit i za použití vrtulníku. Naučili jsme kameny létat. Staříci si vystačili jen s tím, co vykopali na staveništi, i dnes jsou viditelné jejich jámy. Po velké povodni 1897 rakouská monarchie organizovala a zaplatila stavby kamenné regulace řek a potoků. Na takový rozsah prací už místní nestačili, přijeli odborníci z Alp. Obdivujeme jejich kamenická díla třeba v Klausovém a Růžovém dole, na Bílém Labi a především na Čertově strouze. Před sto dvaceti lety zhotovená regulace řeky Úpy často bez opravy slouží dodnes. Nárůst extrémních jevů prověřuje bez techniky postavená kamenická díla. Zatím nás ochránila při povodních 1997, 2002, 2013 i loni v září. Na jednom kameni regulace ve Velké Úpě jsou značky kameníků. Už k nim neumíme přiřadit jména, zůstanou pro nás těmi staříky.

Investoři

Vedle hraběcí lesní správy stavbu prvních chodníků na hřebenech hor od roku 1880 financoval Rakouský krkonošský spolek. Některé cesty nesly jména mecenášů. Výměnou obyvatel po druhé světové válce zmizela jména Faltisweg, Pietteweg, Quido Rotterweg, z Rosaweg (Piette) je Růženina cesta. V zastavěné části opravovaly cesty a mosty obce, jako je to i dnes. Například město Pec pod Sněžkou s podílem na daních jen za 638 rezidentů se nyní stará o pětatřicet mostů. Po připojení státních lesů ke Správě KRMAP v lednu 1994 připadly všechny svážnice, cesty a chodníky v horách pod její péči. Správě se podařilo najít způsob financování, proto jsou dnes její komunikace v lepším stavu než krkonošské státní silnice

Tábořiště na Skleněné louce, 1998.

nebo obecní cesty. Když Správa KRMAP začala vypisovat soutěže na opravy horských chodníků, už jsme měli početný cestářský tým. I proto jsme získali zakázky pro ruční práci na náročných akcích. Obnovenému cestářskému řemeslu jsme se spolu s investory učili za pochodu. První štetované cesty dozoroval bývalý foť Jan Rousek z Velké Úpy. Hlavní práci za investiční oddělení Správy KRMAP na cestách odvedl Radko Novotný. Málokterý státní zaměstnanec byl jako Radek ochotný přijít řešit stavbu vysoko na hřebenech v pátek ve čtyři odpoledne. Ředitel Správy KRMAP Oldřich Lábek si oblíbil už na předchozích pozicích polesného, hlavního inženýra a ředitele lesního závodu pořádat pro podřízené kolegy výpravy do terénu. Několika s lesnickými tématy jsem se zúčastnil a mohl i oponovat. V pátek odpoledne koncem října 1999 jsme za slabého deště usilovně pracovali na chodníku z Pece na Růžohorky. Vepředu nejsilnější chlapi dolovali kameny pro obruby, uprostřed se štetovalo, na konci tři stovky metrů rozpracovaného úseku osvědčení „zahradníci“ nakopali, naváželi a rozhrabovali pochůznou vrstvu zeminy. Za nimi děvčata uklízela zbylé kameny a upravovala okolí na „panenskou“ přírodu. Seshora se blížila neohlášená početná řada pánů v zeleném. Hned jsem poznal Oldřichovu spanilou jízdu. Jeho promočení spolupracovníci nevypadali vůbec šťastně. Navíc si vyslechli přednášku o nasazení, zápalu pro věc, nutnosti být ve styku s místními lidmi i výtku, že jsou tak málo v terénu. Cestáři se potom ptali, co to bylo za charismatického pána. Tehdy jsem váženého přítele Oldřicha Lábka viděl naposledy. Za pár dní příliš spěchal služebním terénním automobilem.

Dnes si většinu kamenických prací u vyučených cestářů objednávají majitelé krkonošských domů. Kolem chalup jsou vidět kvalitně na sucho postavené zdi a urovnané terasy. Je větší poptávka než nabídka, i proto je kamenické řemeslo dobře zaplacené. V krkonošských sídlech se hodně staví, vytěžený kámen ze základů se často hodí pro kamenické práce. Na stovkách míst kameníci opravou terasy a zdi vylepšili obraz krkonošské kulturní krajiny. Mnohé z těch, co s námi začínali už bolí záda a našli jiný způsob obživy. Ale jak i po třiceti letech říká Havran, je fajn si občas odskočit od sedlačení ke kameničině. Je pro nás škoda, že nyní zvelebují Bílé Karpaty místo Krkonoš.

Štetovací kleště

Cestářství není žádná věda. Jen se musí umět dát dva kameny k sobě, aby to staticky a esteticky fungovalo. Dobrý kameník se pozná i tak, že při vkládání kamene do konstrukce vyzkouší jeho různé polohy a pak šutr odhodí. Nenacpe ho tam za každou cenu. Druh a kvalita kamene je velmi důležitá. Nejlepší kámen v Krkonoších je hranatá rula, například ta kolem lesního hrádku Aichelburg. Žula umí rovné plochy, ale nejde s ní štetovat, vždy se láme na menší a menší kostičky. Pro štet jsou potřeba i menší ploché kameny na klínování. Viděl jsem fotografie zdi postavené Ursonem ve Španělsku z velkých kulatých balvanů a vypadaly skvěle. Ani cestářských výrazů nemáme mnoho, stačí nám obruba, vazák, běhoun, štet, svodnice žlabová nebo valová, podélný příkop, mrazový klín. Z vybavení jen krumpáč, lopata, krátký a dlouhý pajs, kladivo, velká palice, sekera na kořeny, hrábě, klíny, prejskač a na cestách lanový zdvihák pro přesun velkých kamenů. A nezbytná chuť do práce. Jen ti opravdu zasvěcení cestáři vědí, k čemu se používají štetovací kleště.

Než se po horách začalo jezdit automobily, vedly úzké chodníky a stezky od domu k domu, mezi lučními enklávami a přes kopec do sousední vesnice. Veřejné cesty vedly i po zápraží chalup, některé jsou dodnes zanesené v katastru a patří obcím. Zpřístupnění porostů cestami pro svážení dřeva a chodníky pro turisty byla vytvořena unikátní síť. Byli jsme u toho, když se staré dřevařské cesty a turistické chodníky začaly tradičními postupy opravovat. Před zahájením štětování jsme hledali inspiraci nejprve v Krkonoších. Původní štět se dochoval třeba na polské straně v Soví dolině, ve Velké Úpě na kousku Cesty nosičů a na několika původních hřebenových chodnících včetně cesty Cik-cak na Sněžku. Při hloubení inženýrských sítí v centru Horního Maršova se ve výkopu na obnaženém profilu ukázal vysoký štět původní silnice. Tehdy cestáři kladli kameny delší stranou napříč komunikace, ve stoupání se po čase vyvracely a vytvářely nepříjemné hrany. Proto jsme zavedli kladení kamenů delší osou po spádnicí. Na nejlépe provedených cestách nakonec kamenný štět není vidět. Pro pohodlnou chůzi, jízdu na kole i jako ochrana proti mrazovému narušení klenby je potřebný zához minerální zeminou. Také prodlužuje životnost. Ke škodě štětovaných cest se doplňování záhozu zeminou už neaplikuje. Překrytí nefunguje nad horní hranicí lesa, jemnou frakci odnáší vítr. Se znalostí zdejších chodníků vidíme, jak se kvalita štětování s větší zkušeností cestářů v čase zlepšovala.

Při horolezeckých výpravách i běžných čundrech jsme šlapali po různých cestách, chodnících a stezkách v mnoha horách všech obydlených kontinentů. Nejznámější jsou dochované dva tisíce let staré štětované úseky Římanů označované jako Via Romana. V Peru jsme poznali kamenné cesty z doby Inků. Dnes vidíme mnoho nově vyštětovaných cest v turisticky vyhledávaném Nepálu. Kámen nevozí vrtulníkem jako my na Sněžku, pomocí klínů pracně rozbíjejí velké bloky většinou žuly na potřebný formát hned vedle stavěné cesty. Od nepálských cestářů jsme okoukali upevnění klínu na držák chránící ruce. Nejdelší schodiště vyskládané z kamenů jsme poznali ve východním Nepálu v údolí řeky Honku. V květnu 2001 jsme po nekonečném sledu stupňů sestupovali tisíc výškových metrů. Nejslavnější dálková trasa světa Pacific Crest Trail je přes Kaskádové hory ve státě Washington vedená ve striktně dodržovaném mírném spádu. Proto je půl metru široká stezka plná serpentýn, zato bez eroze a velmi pohodlná. Opakem je zkušenost s enormní erozí na nebezpečných horských cestách třeba na Kilimandžáru nebo v horách Papuy Nové Guiney. Procházeli jsme starou stezkou prohloubenou erozí a sešlapem několik metrů pod úroveň terénu. Z rýhy jsme neviděli do okolí. Přitom cesta měla na dně šířku jen na botu. Při výstupu na nejvyšší horu Velké Británie Ben Nevis jsme se zastavili u party cestářů skládající kamenný chodník. Bylo chladno, mlha, přšelo, jako bychom byli při práci na

Úsek cestáře Ursona v Klausovém dole, 1. 11. 2002.

Sněžce. Pro opravdovou radost z každé schůdné cesty jsme museli poznat horské túry vedené volným terénem. Na výpravy zalesněnou horskou divočinou bez cest třeba na Kavkaze, v Himálaji či Severní Americe nejde zapomenout. Nepopsatelný je pocit štěstí, když po několika dnech boje o každý krok narazíte na schůdnou stezku. I proto si vážíme práce cestářů po celém světě, která nám umožňuje užít si hezká místa nebo se jen dostat z bodu A do bodu B. O to se snažíme i u nás v Krkonoších.

K příležitosti třicátého výročí od vyštětování našeho prvního úseku horské cesty vydá Veselý výlet v září publikaci **Cestou štětovanou aneb cestářem v Krkonoších**. Mnohokrát jsem slyšel od spolupracovníků výtku, že sice fotografuji, ale oni žádné fotografie neviděli. Nadešel čas bilancovat, popsat stavební postupy, připomenout příběhy cest i jejich tvůrců a z hlubokého archivu vytáhnout fotografie.

VESELY VÝLET®

ochranná známka

Sezónní noviny Veselý výlet, Temný Důl čp. 46, 542 26 Horní Maršov, tel. 499 874 298, e-mail: info@veselyvylet.cz, www.veselyvylet.cz, vydavatel/redaktor: Lenka, Miloslav a Pavel Klimešovi, jazyková úprava: Eva Hrubá, fotografie: Jindřich Eckert, J. Happich, Josef Jeschke, Miloslav Klimeš, Pavel Klimeš, Rudolf Kraus, Wenzel Lahmer, Václav Novák a archiv vydavatelů, sazba: Tisk Ofseta.s. Úpice, tel. 499 881 171, tisk: Profi-tisk group s.r.o., Olomouc, překlad do němčiny: Hans-J. Warsow, uzávěrka: 10. 6. 2025, náklad: 35.000 kusů, z toho 23.000 kusů v české a 12.000 v německé verzi. Máte-li zájem o zaslání vydání Veselého výletu (příště 63/zima 2026) poštou, pošlete spolu s adresou 50 Kč, jste-li z České republiky, nebo 200 Kč, jste-li v cizině, nebo si noviny objednejte osobně v informačním centru Veselý výlet v Temném Dole nebo v Peci pod Sněžkou.

Veškerá autorská práva vyhrazena!

Úsek cestáře Ursona v Klausovém dole, 9. 10. 2002.

Vlčí jáma Pec pod Sněžkou, září 2001.

Honzův Potok Temný Důl, září 2007.

Podkozí, červen 2006.

Kubátova cesta Velká Úpa, červenec 2010.

Zelený důl Pec pod Sněžkou, červenec 2014.

Editaci databáze Archa Krkonoš® podporují obce a města kraje pod Sněžkou.

Horní Maršov

Janské Lázně

Malá Úpa

Mladé Buky

Pec pod Sněžkou

Svoboda nad Úpou

INFORMAČNÍ CENTRUM VESELÝ VÝLET GALERIE – SMĚNÁRNA

v Temném Dole v Horním Maršově, tel.: 499 874 298

v Peci pod Sněžkou, tel.: 499 736 130

e-mail: info@veselyvylet.cz

www.veselyvylet.cz

denně 8.30–17.30 (v hlavní sezóně do 18.00)

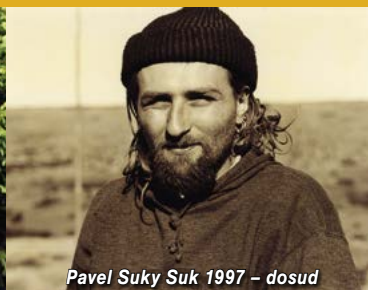
Během třiceti let jsme při opravách horských cest spolupracovali se stovkami kluků i děvčat, kteří o sobě mohou hrdě prohlásit: „Byli jsme cestáři v Krkonoších.“ Mnozí pokračují v řemesle dodnes, jsou mistry v oboru, větší počet působí mimo Krkonoše.

Leoš Havran Běluša 1997 – dosud

Bronislav Angrešt Malinský 1997–2008

Pavel Suky Suk 1997 – dosud

Marek Sam Šenkyřík 1997–2002

† Radim Urson Šlahař 1997–2008

Ferda Herbrich 1998 – dosud

Ot'as Prekršči 1998 – dosud

Petr Hasák Hassmann 1999–2007

Honza Burák Navrátil 1999 – dosud

† Josef Drupí Holub 2000–2007

Bobula, Jitka, Tereza, Jarka 2001–2003

Kuba Němec 2001–2003

Martin Hobit Černohorský 2002

Jenda Čížek 2002 – dosud

Ondra Ďoubalik Šebestá 2002 – dosud

Petr Karotka Hejl 2002–2006

David Lamač 2002 – dosud

Daň Šufana 2002 – dosud

Marián Bakoš 2003 – dosud

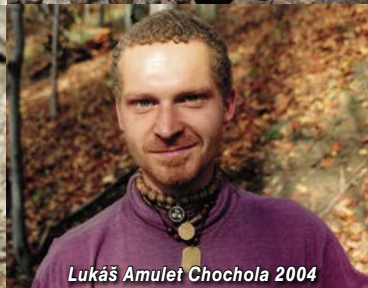
Fanda a Martin Štáblové 2003 – dosud

Lukáš Indián Teichman 2003 – dosud

Lukáš Ufon Umlauf 2003 – dosud

Lukáš Amulet Chochola 2004

Nejméně 420 dalších 1995 – dosud